

Etické aspekty vegetariánství a veganství

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7504R269 – Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Martina Kratochvílová**
Vedoucí práce: PhDr. Jana Jetmarová, Ph.D.

TECHNICAL UNIVERSITY OF LIBEREC
Faculty of Science, Humanities
and Education

Ethical Aspects of Vegetarianism and Veganism

Bachelor thesis

Study programme: B7507 – Specialization in Pedagogy
Study branches: 6107R023 – Humanities for Education
7504R269 – Czech Language for Education

Author: **Martina Kratochvílová**
Supervisor: PhDr. Jana Jetmarová, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Martina Kratochvílová
Osobní číslo: P12000329
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: Etické aspekty vegetariánství a veganství
Zadávací katedra: Katedra filosofie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Student se bude v průběhu příprav a vypracovávání řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce.

Cílem práce bude analýza etických aspektů vegetariánství a veganství.
Metodou bude kritická obsahová analýza vybraných textových zdrojů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

CAPRA, F.: Bod obratu. Praha: DharmaGaia a Maťa, 2002.

KOHÁK, E.: Zelená svatozář. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006.

KOMÁREK, S.: Ochlupení bližní. Zvířata v kulturních kontextech. Academia, Praha 2012.

PRCHALOVÁ, J.: Právní ochrana zvířat. Linde Praha akciová společnost, Praha 2009.

SINGER, P.: Osvobození zvířat. Práh, Praha 2001.

SKÝBOVÁ, M.: Etika a příroda: Proč brát morální ohledy na přírodu?.

Červený kostelec: Pavel Mervart, 2011.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Jana Jetmarová, Ph.D.**
Katedra filosofie

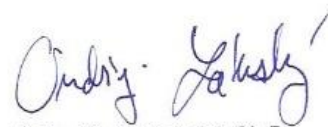
Datum zadání bakalářské práce: **10. listopadu 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2016**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 15. prosince 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Janě Jetmarové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost, ochotu a cenné rady, které mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá etickými aspekty vegetariánství a veganství. Představuje teorie ekologické etiky, ze kterých vycházejí myšlenky na ochranu zvířat a přírody, a jejich hlavní představitelé. Uvádí aktuální vysvětlení pojmů vegetariánství a veganství, jejich stručný historický vývoj nebo možné typy vegetariánů a veganů v současnosti. Část práce je věnována organizacím podporujícím tyto životní styly a etickou ochranu zvířat. Práce také analyzuje vliv určitých zjištěných faktů souvisejících s živočišnou produkcí na etickou stránku vegetariánství a veganství.

Klíčová slova

Etika, morálka, ekologie, ekologická etika, hodnota, vegetariánství, veganství

Annotation

The BA thesis deals with ethical aspects of vegetarianism and veganism. It introduces theories of ecological ethics, their main ideas about animal rights and protection of nature and the main representatives. It interprets the concept of the vegetarianism and veganism, their history and types. The part of the thesis is focused on organizations helping protect animals and supporting vegetarian and vegan lifestyle. The thesis analyzes how animal production influences ethical ideas of vegetarianism and veganism.

Key words

Ethics, morality, ekology, ekological ethics, value, vegetarianism, veganism

Obsah

Úvod	9
1 Etika a morálka.....	11
1.1 Etika.....	11
1.2 Morálka.....	11
1.3 Přístupy k etice	12
1.4 Význam pojmu „dobrý“	12
1.5 Rozdíly v obsahu pojmů etika a morálka.....	12
2 Ekologická etika.....	14
2.1 Ekologická krize	15
2.2 Pojem hodnota	16
2.3 Antropocentrismus.....	17
2.4 Biocentrismus (etika úcty k životu).....	20
2.5 Hluboká ekologie.....	22
2.6 Ekocentrismus (etika Země).....	23
2.7 Hypotéza GAIA	24
2.8 Preferenční utilitarismus Petera Singera.....	25
2.9 Rozdělení živočichů.....	26
2.10 Morální ohledy na zvířata v průběhu vývoje druhové nadřazenosti	26
3 Vegetariánství.....	30
3.1 Význam pojmu.....	30
3.2 Vývoj vegetariánství.....	30
3.3 Zastoupení vegetariánů v celosvětové a české populaci.....	31
3.4 Typy vegetariánů	32
4 Veganství.....	34
4.1 Vývoj veganství.....	34
4.2 Typy veganů	34
5 Analýza empirických dat.....	36
5.1 Velkochovy.....	36
5.2 Transport zvířat.....	39
5.3 Usmrcování zvířat.....	40
5.4 Ekonomické dopady živočišné produkce.....	41

5.5 Dopady živočišné produkce na životní prostředí.....	42
5.6 Shrnutí poznatků.....	43
Závěr	46
Literatura	47
Elektronické zdroje.....	49
Seznam příloh.....	52

Úvod

Cílem bakalářské práce je analýza etických aspektů vegetariánství a veganství založená na dostupných textových zdrojích a empirických datech. Práce se snaží o objektivní pohled a jejím záměrem není obhajoba vegetariánství a veganství.

Vegetariánství a veganství je v posledních letech velmi diskutovaným tématem. Kolem sebe častěji registruji média, která se k tématu vyjadřují, vzniká mnoho nových receptů a kuchařek, otevírají se vegetariánské a veganské restaurace, konají se přednášky lékařů a dietologů, také mě obklopuje stále více lidí, kteří se rozhodli k tomuto životnímu postoji přiklonit.

Na základě těchto zpozorování vznikl můj počáteční zájem o zjišťování důvodů, proč se lidé k takové zásadní změně rozhodnou. Důvodů k přechodu od živočišné k rostlinné stravě existuje mnoho. Odmítání živočišné stravy bylo a je součástí některých náboženských skupin. Příkladem jsou hinduisté, kteří se řídí hierarchií posvátnosti zvířat. Všechny živé bytosti jsou považovány za nesmrtelné duše uzavřené v tělech, přičemž každá duše, která není v lidském těle, postupuje do vyšších druhů, než dojde k lidskému. Buddhisté vychází z principu neublížení živým bytostem, protože každá bytost se znovu přerodí a ta, která je nyní zvířetem, může být v budoucnu člověkem. Tudiž je jimi každý život vnímán jako posvátný.¹ Džinisté vychází z myšlenky absolutního nenásilí a neublížení. Za živé a cítící bytosti považují nejen člověka, zvířata, hmyz (využívají opatření proti zašlápnutí či vdechnutí hmyzu - zametání před sebou při chůzi, nošení roušek přes ústa), ale také půdu, vodu, vzduch, oheň a rostliny. Násilím je pro ně tedy i ničení životního prostředí.² Muslimové, projevující soucit se zvířaty, uctívají proroka Mohameda, podle kterého se Alláh v osudný den slituje nad každým, kdo se během života slitoval nad zvířaty. (Medřická, 2008)

Důvody k vegetariánství a veganství založené na kultuře se odvíjejí od přebíraných návyků a zvyklostí dané země, komunity, rodiny a jsou jakousi tradicí.

Ze zdravotního hlediska se stále více lidí obává toho, že jsou v masu obsaženy škodlivé látky v důsledku velkochovů a intenzivního hospodářství. Prospěšnost rostlinné stravy je dokonce prokazována studiemi a statistikami. Je poukazováno i na fakt, že člověk se anatomicky podobá více býložravcům než masožravcům. Někteří vegetariáni a vegani tvrdí, že rostlinná strava má pozitivní vliv i na jejich psychický stav. (Kulhavý, 2007)

¹ Česká vegetariánská společnost. *Vegetariánství a náboženství*. [online]. 2005 [cit. 2015-12-11]. Dostupné z: <http://www.vegspol.cz/view.php?cisloclanku=2005100003>

² HARIBOL, vegetariánská jídelna. *Náboženské důvody*. [online]. [cit. 2015-12-11]. Dostupné z: <http://www.haribol.cz/lzice-revoluce/nabozenske-duvody/>

Sociologický úhel pohledu na prospěšnost rostlinné stravy spočívá v tvrzení, že snížení spotřeby masa může pomoci hladem trpícím, protože mnohé plodiny, které dnes zabírají obrovské prostory na zemědělských půdách, se pěstují pro krmení zvířat. (Kulhavý, 2007) Za předpokladu snížení výkrmů chovných zvířat by se mohlo vyprodukovat daleko více rostlinných potravin, které by omezily hlad v rozvojových zemích, kde je právě většina půdy zabírána za účelem krmení evropských zvířat. S touto problematikou souvisí i hledisko ekonomické, díky kterému si uvědomujeme, že takovéto pěstování rostlinných produktů je velmi nákladné.

Ekologické příčiny omezení nebo zamítání živočišné stravy jsou založené na přesvědčení, že živočišná produkce je mnohem náročnější na spotřebu plochy, vody a elektrické energie než produkce rostlinná. Mimo to, chov zvířat vyprodukuje více odpadů, čímž se znečišťuje půda, voda a vzduch. Stále větší potřeba rostlinné stravy pro výkrm zvířat vyžaduje umělá hnojiva a jiné urychlovací metody pěstování. Rozšiřování pastvin pro dobytek je příčinou kácení deštných pralesů v Jižní a Střední Americe, v Africe se spásáním travnatých povrchů rozšiřuje pouštní plocha (Kulhavý, 2007)

Příčin vedoucích k rostlinné stravě je mnoho, obecně však převládají ekologické argumenty spolu s etickými názory, že zvířata cítí bolest stejně jako lidé, a není proto důvod nechovat k nim stejné morální ohledy, jako k lidstvu. Moje práce proto vychází z teorií environmentální (ekologické) etiky a poukazuje na etický vztah člověka ke zvířatům, představuje jednotlivé etické koncepce s jejich autory a představiteli a analyzuje je.

První část práce tvoří teoretické poznatky o obsahu pojmů etika a morálka, možné přístupy k nim a rozdíly v chápání obsahů obou pojmů. Dále je vysvětlen pojem ekologická etika, jako část etiky tradiční. V další části se práce zabývá myšlenkovými směry s konkrétními představiteli, kteří předjímali některé důvody současného vegetariánství a veganství. Jsou představeny směry ekologické etiky a jejich tvrzení založené na odlišných principech. Dále práce objasňuje termíny vegetariánství a veganství, informuje o jejich formách, historickém vývoji a o aktuálním stavu v české a celosvětové populaci. V příloze jsou zařazeny informace o nejznámějších světových a českých vegetariánských a veganských organizacích. Závěrečná kapitola hodnotí, zda lze vegetariánství a veganství považovat za předmět ekologické etiky.

1 Etika a morálka

1.1 Etika

Filosofický slovník (2002, s. 111) vysvětluje etiku jako pojem původně vzniklý z řeckého „éthos“ (obyčej, mrav, zvyk, obvyklé místo k bydlení). Dnes je etika chápána a definována jako „*filosofická disciplína, jejímž předmětem jsou hodnotící soudy, které se týkají rozlišování dobrého a zlého*“³ Bývala součástí filozofie, z níž se časem vyčlenila a dnes tvoří samostatnou vědní disciplínu. Hlavním úkolem etiky je poskytování určitých pravidel a norem lidského chování a jednání. Předmětem jejích základních otázek je dobro, zlo, smysl lidského konání, svědomí, spravedlnost, ctnost atd. Základní definice tedy může znít tak, že etika je vědou o mravnosti.

1.2 Morálka

Původní význam pojmu morálka vznikl z latinského slova „mos“, jehož obsah byl původně chápán jako mrav, obyčej, později vůle, povaha, vlastnost, charakter, pravidlo a řád. Brázda (1998, s. 132) morálku vysvětluje jako součást lidského jednání, kterou se lidé řídí, pokud v jejich životě dojde na nutnost mravního rozhodování. Morálka je systém, ve kterém se ustanovuje lidská identita člena společnosti. Od společnosti je na jedince vyvíjen jakýsi tlak, protože každá společnost určitou morálku formálně vyžaduje a očekává. „*Takto chápána představuje systém norem, existující v dané společnosti na základě sociálního tlaku, nebo též základní integrující sílu společnosti a souhrn norem žádoucího jednání instrumentální potřeby.*“⁴ Otázky, které morálka řeší, se týkají toho, jak mají lidé správně jednat v určitých situacích a co je morální jednání. Morální nemusí znamenat mravně dobré, ale pouze spadající do oblasti morálky. Opakem morálního je potom to, co do oblasti morálky nespadá. Pokud se tedy nějaká situace hodnotí jako morálně dobrá, nebo morálně špatná, hodnotí se to, zda je v souladu s vlastním svědomím a s platnými morálními pravidly daného společenství.

³ BLECHA, Ivan, et al. *Filosofický slovník*. Olomouc, 2002. s. 111.

⁴ BRÁZDA, Radim. *Úvod do srovnávací etiky*. Praha: KLP, 1998. s. 133.

1.3 Přístupy k etice

K etice existuje několik přístupů, nejzákladnější, které uvádí Thompson (2004, s. 11) jsou následující:

- Deskriptivní etika, jejímž hlavním úkolem je popis morálních hodnot, rozhodnutí a činů, které se nesnaží nijak morálně hodnotit.
- Normativní etika zkoumá etické normy, kterými se lidé v případě potřeby řídí. Zabývá se deontologickými otázkami, tedy tím, co by člověk měl dělat, a axiologickými otázkami, které řeší morální hodnoty (čím je dobrý život utvářen).
- Metaetika se zabývá se jazykem, který je při hovoření o morálce používán, a jeho odůvodněním. Hlavní otázky už se například neptaly na to, co je dobré, ale zájem byl soustředěn na význam slova „dobrý“, „správný“. Snaha metaetiky spočívá ve zjištění, co etické výroky znamenají, jaký je jejich obsah.
- Aplikovaná etika je založena na tom, že bez skutečných etických problémů, které se ve světě odehrávají, by nebyl zájem o etiku jako takovou. Z toho důvodu je tento přístup považován za nejdůležitější oblast etiky. Za tímto přístupem se tedy skrývají konkrétní případy, na které lze etickou teorií aplikovat. S teorií tvoří vzájemný vztah a je nutné jejich neustálé propojování.

Dnes je etika velmi obsáhlou disciplínou zahrnující mnoho oblastí, které stále přibývají (otázky vztahu jednotlivců, rodiny, společenských institucí, otázky náboženské, rasové, politické, genderové, otázky vztahu mezi člověkem a přírodou). (Brázda, 1998, s. 131).

1.4 Význam pojmu „dobrý“

Nejdůležitější a nejsložitější otázkou celé etiky je význam slova „dobré“, kterým se mimo jiné zabýval i George Edward Moore. Ten chápe pojem „dobrý“ jako nedefinovatelný, protože je jednoduchý a postižitelný pouze intuitivně, stejně jako například pojmy „žlutý“, „modrý“. Definovat lze totiž pouze ty pojmy, které jsou složeny z několika prvků. Tudiž, kdyby pojem „dobrý“ byl charakterizován takto: „Dobro je to, co je dobré.“, už by se skládal ze dvou prvků. Z něčeho, co má vlastnost „dobré“. V tomto smyslu se jedná o pojem složený, a proto již definovatelný. (Anzenbacher, 2001, s. 252.)

Skýbová (2011, s. 20) upozorňuje na častou záměnu významu pojmu „dobrý“ s významy jinými. Přesto, že s něčím lze mít dobré zkušenosti, nemusí to být dobré. Proto se tento význam nedá ztotožňovat s významem „užitečný“, nebo „výhodný“.

1.5 Rozdíly v obsahu pojmů etika a morálka

Etika a morálka jsou většinou chápány jako pojmy označující totéž a z etymologického hlediska jsou synonymy, ale někteří autoři od sebe jejich význam rozlišují podle různých kritérií.

Prvním kritériem je, že etika je označována jako věda zabývající se teorií, zatímco morálka se zabývá praxí. Lze tedy říci, že etika je považována za vědu řešící obecné otázky a morálka za vědu řešící otázky konkrétních případů. Mel Thompson (2004, s. 42) též uvádí určité rozdíly mezi obsahy těchto dvou pojmů. Zaprvé, etika může být souborem přijatých norem chování předkládaných jedinci, skupině, či společnosti zvenčí, například prostřednictvím náboženství, zatímco morálka je založena na rozhodnutích, která z těchto hodnot a norem vycházejí. V dalším rozlišení Thompson považuje morálku za projevy lidského chování, přičemž je etika jejich odůvodněním. Etiku lze tedy označit jako racionální a systematické zkoumání morálky neboli mravních otázek. Toto rozlišení je však omezeno určitou podmínkou. Za morálně významné jednání totiž nelze považovat to, které je buď nevědomé, nebo nevychází ze svobodné volby dotyčného. Předmětem etiky je tedy pouze takové jednání, které lze posoudit jako morálně významné.

Též Filosofický slovník (2002, s. 111) uvádí, že se etika od morálky významově liší a sice tak, že etika je věda, která morálku reflektuje, zdůvodňuje, legitimizuje a legalizuje.

2 Ekologická etika

Velký sociologický slovník (1996, s. 271) popisuje ekologickou etiku jako bádání na pomezí etiky a ekologie, jehož předmětem je mravní vztah člověka k přírodě. Někdy je termín označením pro morálku ovlivňující životní prostředí. Hlavním podnětem ke vzniku ekologické etiky je právě probíhající celosvětová ekologická krize.

Za zakladatele ekologické etiky je považován Aldo Leopold, který vznesl požadavek, aby se předmět tradiční etiky rozšířil z morálních ohledů mezi lidmi i na morální ohledy mezi člověkem, zvířetem, rostlinou a celou přírodou na Zemi, a jako první rozvinul ekologickou etiku v souvislosti s moderní ekologií. (Velký sociologický slovník, 1996, s. 271)

Současné diskuze v ekologické etice jsou soustředěny na dvě hlavní otázky: Zaprvé, má ekologická etika vycházet z myšlenky antropocentrismu, který chápe člověka jako zdroj všech hodnot a přírodu pouze jako prostředek k dosahování lidských cílů, nebo z myšlenky biocentrismu, jenž nahlíží na přírodu jako na svébytný systém s vlastní hodnotou nezávislou na užitečnosti? Druhá otázka se týká přístupu k ekologické etice – má být pojímána jako hotová disciplína s etickými a ekologickými principy, nebo jako oblast hledání nové etiky a nové filosofie? (Velký sociologický slovník, 1996, s. 271)

Pojem ekologická etika lze označit jako synonymum k pojmu environmentální etika, se sloučením obsahu těchto dvou pojmů nesouhlasí Erazim Kohák. Environmentální etika je překlad z anglického environmental ethics a v českém jazyce je chápána jako etika životního prostředí. Podle Koháka je již v tomto pojmu naznačeno, že vše, co je ve světě obsaženo, je prostředím podléhajícímu člověku (životní prostředí pro člověka) a v takto pojaté etice jde o to, jak má člověk jednat se svým světem, aby měl vhodné prostředí pro kvalitní život. Tento postoj je označován jako antropocentrický. Kohák pracuje s pojmem ekologická etika, kterou definuje jako zásady a pravidla určující člověku správné zacházení s mimolidským světem. (Kohák, 2011, s. 16)

Aktuálně vyvstává otázka, zda je možné považovat ekologickou etiku za vědu. Věda ve smyslu anglického slova science je vědci předkládána jako empiricko-atematické zkoumání fyzické skutečnosti. Důležitá je její objektivita, která zaručuje pravdivost zkoumaných jevů. Nezabývá se hodnocením, posuzováním dopadů daného jevu, zajímá ji pouze empiricky zjištěný fakt, který je ověřitelný. Právě na takto chápané vědě je založena ekologie, která ke své existenci jasně potřebuje pravdivé a obecně platné vědecké poznatky o Zemi a přírodě proto, aby mohla hodnotit lidské chování a jeho dopad na životaschopnost naší planety.

Je tedy jasné, že ekologie by se bez empirických věd neobešla, na rozdíl od science se však více obrací k subjektu, protože řeší udržitelnost lidského života. Tím vylučuje vědeckou objektivitu, a pokud se obrací k subjektu přímo, lze hovořit o ekologické etice, v níž už nejde pouze o fakta, ale o smysl a hodnotu jak lidského života, tak života celé biosféry. Aby měl život

opravdu smysl, poskytuje ekologická etika jakýsi návod, jak by lidé měli jednat a jak žít. Jelikož je člověk na rozdíl od jiných organismů nedostatečně pudově vybaven, neměl by se řídit svými vrozenými city a pudy, ale měl by se zabývat již zmíněnými otázkami ekologické etiky. Z toho lze vyvodit, že ekologická etika potřebuje být vědou, ale nesporně i filosofií. (Kohák, 2011, s. 27)

Marie Skýbová (2011, s. 11) tvrdí, že v současném světě převládá racionalita nad intuicí. Ve společnosti převažuje vědecké paradigma, díky kterému si lidé myslí, že veškerou skutečnost může zobrazovat pouze věda. Ta je však odtržena od lidského vlivu, například tím způsobem, že „praví“ vědci si zachovávají emoční odstup od zvířat, která jsou předměty jejich výzkumů. Lidstvo by však mělo přijmout celou přírodu i s jejími hodnotami a díky nim ji respektovat. Pro to, aby bylo ničení přírody omezeno, je potřeba racionálních argumentů, které by byly v dnešním vědeckém paradigmatu přijaty. Cílem ekologické etiky je tedy brát ohledy na přírodu z morálního hlediska s hlavním argumentem, že každý živý organismus má svoji hodnotu, která není odvozena od lidí. Tím i Skýbová připouští, že bez vědecké argumentace se dnes ekologická etika neobejde, stejně podstatná je pro ni však filosofická oblast.

2.1 Ekologická krize

Hlavním problémem v současném vztahu mezi člověkem a přírodou je, že ji lidé odjakživa považovali za svůj majetek, se kterým mohli nakládat ke svému užitku a štěstí, přičemž se vždy předpokládalo, že se z případných škod příroda zotaví sama. Ekologickou krizí je označovaná situace dvacátého a jedenadvacátého století, kdy několik faktorů poukazuje na to, že příroda již není schopna vyrovnávat lidské zásahy a udržovat prostředí vhodné pro lidský život. Ke zmíněným faktorům patří poškození našeho životního prostředí spojené se stále horší dýchacelností vzduchu, s nemocemi dýchacího ústrojí, ničením mokřadů a lesních porostů v důsledku nerostné těžby atd. Dalším faktorem jsou klimatické změny na Zemi. Planeta se otepluje v důsledku vypouštění skleníkových plynů, těžbou či požáry a kultivací. Klimatické změny jsou také příčinou stále narůstajícího nedostatku pitné vody. Kohák (2011, s. 19) hovoří i o osobním faktoru, kde dochází ke změnám lidských vztahů k přírodě, ale i k sobě a k bližním. Lidé se podle něj soustředí především na pohodlí a zisk, čemuž zřejmě napomáhá i stát. Toto jednání však není trvale udržitelné. (Kohák, 2011, s. 18)

Důležitým mezníkem v pojetí environmentálních problémů ve světě bylo vydání knihy Tiché jaro (Silent Spring) americké autorky Rachel Carsonové v roce 1962. (Carson, 1962) Publikace se zabývá globálními problémy životního prostředí. Carsonová upozorňuje, že přírodu nelze vnímat jako neživý a lidmi ovladatelný mechanismus. Hlavním tématem knihy byla nebezpečí hrozící používáním insekticidu DDT. Její samotný název Tiché jaro byl odvozen od následků používání pesticidů v jedné ptačí rezervaci v USA. DDT se pomocí potravy dostalo do těl ptáků, ti hynuli a rezervace ztichla. Kniha vedla ke stále častějším diskuzím o škodlivosti

některých opatření proti hmyzovým škůdcům a v roce 1972 bylo používání DDT v USA zcela zakázáno (v Československu platil zákaz od roku 1974). Kniha je často označována za „Bibli environmentalistiky“. Zákaz DDT má i řadu odpůrců, již tvrdí, že bez tohoto prostředku je zabíjeno více lidí, než by zabil on sám. Pomocí DDT by podle některých odborníků bylo možné zastavit množení komárů přenášejících malárii nebo virus zika, kterým ročně podléhají miliony nakažených. (Hertl, 2016)

Binka, Rolný a Šmajš (2012, s. 26) řeší vztah kulturní a přirozené subjektivity. Vycházejí z předpokladu, že ekologická (environmentální) etika vznikla ze samotné etiky, která vždy předpokládá morální vztah, respekt k předmětu, kterého se týká. Je tedy uznána subjektivita daného předmětu. V současnosti je subjektivita intuitivně uznávána u ostatních lidských jedinců, občanů stejné země, menšin ve státě, ale je těžké dosáhnout respektu ke kulturní (umělé) subjektivitě u navzájem si konkurujících podniků, států či nadnárodních uskupení.

Kulturní subjektivita však nedokáže lidstvo přimět k uctívání mimolidského světa, proto je zde zmiňována subjektivita přírodní, jejíž respektování dovede člověka k zákazu určitého jednání, k omezení libovůle v používání přírodních prostředků (např. půdy) a k uložení si povinnosti všeobecně uznávané úcty k přírodě, která bude rovna k úctě člověka k člověku.

Za nepřítel přírody je tedy považována kultura, kterou vytvořilo lidstvo, a je vnímána jako nadřazená hodnota, díky které vyniká lidská jedinečnost a výjimečnost. Vysoká hodnota kultury by měla být včas korigována, to se však neděje, proto se v současnosti svou protipřírodní orientací stává hrozbou.

Největším ekologickým problémem současného světa je narůstající počet obyvatel planety, kteří mají stále vyšší spotřební nároky. V tom je lidstvo podporováno kulturou, jelikož ona sama vytváří artefakty, které neslouží k uspokojení základních biologických potřeb nebo k přežití člověka jako dříve, ale které jsou pro Zemi nebezpečné kvůli neustálému odpadu, pro přírodu cizorodému. (Binka, Rolný, Šmajš, 2012, s. 29)

Ekologická etika je tedy chápána jako pokračování tradiční etiky a dotýká se tak otázek o rozporu rozumu se soucitem, o svobodě a řádu, nebo o oprávněnosti násilí, avšak s tím rozdílem, že v ekologické etice se lidské problémy řešené tradiční etikou přenášejí i na jiné živé organismy, v některých případech i na neživou přírodu. Nejvyšším cílem ekologické etiky je docílit, aby lidé chápali ochranu přírody jako přirozený zájem založený buď na vlastním uvědomění, nebo na odpovědnosti vůči budoucím generacím a aby byl respektován fakt, že prostředí nelze chránit bez respektování požadavků na integritu ekosystémů. (Půbalová, Švejda, 2012, s. 17)

2.2 Pojem hodnota

Slovo hodnota je spojeno s činností hodnocení, hodnota však vyjadřuje konečný (strnulý) stav hodnocení a lze ji chápat jako vlastnost daného jevu nebo věci. U hodnocení není možno

dopředu předvídat, zda bude kladné či záporné, kdežto pojem hodnota je námi vždy pojímán jako něco s pozitivním oceněním, a to již od dob antické filosofie, kdy např. Platón a Aristoteles spojovali hodnotu s absolutním dobrem. V novověku je hodnota pojímána především jako výsledek hodnocení vycházejícího vždy od lidí. V tomto případě nastává problém s tím, že „*jsou-li všechny hodnoty podřízeny člověku, pak člověk nemá, čím by poměřoval svou vlastní hodnotu*“.⁵ V etice má však hodnota význam vyjadřující něco, co existuje nezávisle na lidském hodnocení. To znamená, že daná věc, nebo jev má mít tzv. **vlastní hodnotu**. Hlavními podmínkami hodnot z etického hlediska jsou jejich nezávislost na lidských subjektivních preferencích a objektivní platnost (např. v rámci dané kultury). Kromě toho by vlastní hodnota měla zamezovat jakékoliv instrumentalitě, tudíž by neměla sloužit jako nástroj k dosažení určitých cílů. Takto pojatá hodnota mění antropocentrické přesvědčení, že bez člověka věci nemohou mít hodnotu ani smysl. V ekologické etice je vlastní hodnota důležitá jako argument sloužící k obhajitelnosti ochrany přírody. (Skýbová, 2008, s. 12)

Richard Routley zpracoval v roce 1973 argument „posledního člověka“. Jeho pomocí se snaží vyvrátit přesvědčení, že všechny hodnoty jsou založeny na uspokojování lidských cílů. Vyzývá k představě, že na Zemi zůstane jeden poslední žijící člověk, žít zůstanou také rostliny, mikrobi a bezobratlí. Poslední člověk se rozhodne zničit poslední zbývající sekvoji. Tím se rozpoutává diskuze, jakou hodnotu sekvoje má. Autor vysvětluje rozdíl mezi obsahy pojmů instrumentální, neinstrumentální a vlastní hodnota. Instrumentální hodnotu má ta věc, která jasně slouží jako prostředek k určitému cíli a je tím pádem užitečná. Neinstrumentální hodnotu má objekt, pokud je dobrý, aniž by byl k něčemu dobrý (je dobrý sám o sobě). Již bylo zmíněno, že pro vlastní hodnotu je žádoucí, aby nepodléhala žádné instrumentalitě. Takto by se dala považovat za synonymum k hodnotě neinstrumentální. Routley však vidí rozdíl i zde. Vlastní hodnota je spojena s morálním závazkem, zatímco hodnota neinstrumentální nikoli. Definovat vlastní hodnotu jako nezávislou na subjektivním vnímání je však náročné. Zdá se, že cokoliv, co člověk hodnotí, vychází z jeho vědomé či nevědomé touhy po užitku, uspokojení potřeb a preferencí. Routley dochází k závěru, že pokud poslední člověk sekvoji nezničí, její hodnota nemůže být po skončení lidského rodu instrumentální, protože již nemůže mít význam jako prostředek pro plnění lidských cílů. (Skýbová, 2008, s. 14–15)

2.3 Antropocentrismus

Antropocentrismus je označení pro postoj, podle něhož je středem veškerého dění člověk a jeho zájmy, vše podléhá lidským cílům a pouze lidé jsou hodnotícím kritériem dobra a zla. Kritici antropocentrismu zastávají názor, že situace, kdy přírodu chráníme, opět vycházejí z cílů člověka. Přírodu člověk chrání proto, aby mu mohla poskytovat zdroje co nejdéle a co nejlépe,

⁵ POLÁKOVÁ, Jolana. Autentické možnosti teorie hodnot, *Filosofický časopis*, roč. 41, č. 2, 1993.

naše prostředí tedy není chráněno kvůli přírodě a životu v ní samotné, ale opět kvůli lidem. Proč došlo ke změně ve vztahu člověka a přírody? Proč je nyní člověk v rozporu s přirozeným světem? Skýbová (2008, s. 22) označuje antropocentrismus za víru, ve které jsou lidé přesvědčeni o své nadřazenosti, vznešenosti a vyspělosti oproti ostatním živým tvorům.

Kohák (2011, s. 73) upozorňuje na to, že antropocentrismus nelze pojímat jako víru, jejíž poučky lidé přijímají, a představuje dva důvody, proč mohl tento postoj vzniknout. První příčinou pravděpodobně byla evropská **průmyslová revoluce**, která zapříčinila odstup člověka od přírody. Lidé nyní žijí ve svém prostředí, které je zcela umělé, protože je v něm stále více produktů lidského rozumu (např. elektronika, automobily). Tyto produkty byly pochopitelně vyrobeny, aby sloužily člověku, ulehčovaly mu práci a přinášely mu potěšení, proto jejich hodnotu tvoří pouze lidský zájem. Pod vlivem těchto umělých objektů je člověk „donucen“ nabýt dojmu, že je zdrojem všeho smyslu a hodnot. Je však důležité zdůraznit, že takto se člověk stal pánem svého světa, nikoli světa celého. Druhým důvodem vzniku antropocentrismu je podle Koháka **odstup od víry a duchovna**, jenž byly otřeseny válkami. Lidé jsou skeptičtí k Bohu, tím pádem se jim jeví bezduché i věci a dokonce jiné živé bytosti než lidské.

Změnu vnímání postavení člověka přinesli, kromě technického pokroku a církve, již myslitelé sedmnáctého století. **René Descartes** byl autorem myšlenky **dualismu**, což znamenalo rozdělení všeho, co jest, na *res extensa* (substance rozlehlosti) a *res cogitans* (substance myslící). Metodickou skepsí bylo možné dostat se k bodu, který nelze zpochybnit a z toho vyplývá, že já pochybuji (tedy jsem). To znamená, že člověk je jedinou možnou bytostí schopnou pochybovat (myslet). Vše ostatní bylo označeno za substanci rozlehlosti, za pouhé uspořádání částic v čase a prostoru, tudíž byla celá příroda pokládána za něco, co postrádá hodnotu samo o sobě a nabývá ji až s lidským zájmem. (Kohák, 2011, s. 74–75) Takto pojaté prostředí, které nás obklopuje, přispělo i k novému nahlížení na zvířata. Ta byla vnímána jako mechanické stroje bez jakéhokoli citění, jež má člověk. Nepříjemné zvuky a řev linoucí se od zvířat trpících bolestí byly vysvětlovány tak, že je zvíře sestrojeno z jakýchsi strun, které se při určitém zacházení rozezní. Tyto stroje byly přirovnávány k varhanám. „*Lidé se naučili věřit, co všechna zkušenost popírala – že mimolidští živočichové neznají bolest ani radost, strach ani lásku – aby ospravedlnili, co dělali ze zcela jiných důvodů.*“⁶

Capra (2002, s. 294–297) vidí problém kartezianismu v tom, že se zaměřoval pouze na ty vlastnosti živých organismů, které stroje připomínaly, a jejich organická povaha byla opomenuta. K tomu, aby byla zvířata a jiné živé organismy vnímány jako živé, a ne jako stroje, je potřeba systémového pohledu na svět. Tento pohled spočívá ve vztazích a v integraci celků,

⁶ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: Kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. s. 36.

u kterých nelze redukovat jejich vlastnosti na vlastnosti jednotlivých menších částí. Systém se nedá omezit pouze na individuální organismy a jejich části, protože všechny dílčí organismy jsou neustále ve vzájemné interakci, jsou na sobě závislé a mají dynamickou povahu. Nejzásadnějším rozdílem mezi strojem a organismem je, že stroj je určitým způsobem zkonstruován a ve chvíli, kdy je hotov a funkční, můžeme zakreslit jeho strukturu, kdežto buňku (se všemi ostatními živými organismy) nelze zobrazit statickou kresbou, protože musí být chápána jako neustálý proces, jenž reflektuje dynamickou organizaci celého systému. Mimoto, u stroje lze určit, kolik částí je k jeho sestavení potřeba a jakým způsobem to lze uskutečnit, avšak organismus je pružný, tvárný a nelze jej přesně definovat v obecné platnosti. „*Zatímco činnost stroje určuje jeho struktura, u organismů je tomu obráceně – organická struktura je určována procesy.*“⁷ S tím souvisí také fakt, že při poruše stroje lze obvykle určit jednu příčinu vycházející z jeho fungování na základě příčiny a následku. Funkce organismů je ale založena na tzv. zpětnovazebných smyčkách, kde se nelineárně ovlivňuje více složek a tím pádem možný kolaps způsobí více faktorů. Určit například příčinu nemoci, je v takovém případě velmi obtížné.

Za další příčinu postavení člověka na vrchol jsou považovány některé **křesťanské myšlenky**. Křesťanství podle několika ekologů přiznává člověku dominanci tím, že jej považuje za obraz Boží, za výjimečné stvoření mezi ostatními tvory. (Skýbová, 2008, s. 25) Diskuze o tom, že kořeny antropocentrismu lze spatřit v první části Bible (Genesis), inicioval americký historik Lynn Townsend White v sedmdesátých letech. (Půbalová, Švejda, 2012, s. 16) Kartezianismus a křesťanství jsou považovány za dva hlavní důvody, které vedly k tzv. panskému pohledu na svět. (Skýbová, 2008, s. 25)

Půbalová a Švejda (2012, s. 15–16) uvádí kromě zmíněného kartezianismu další snahy o nalezení správné odpovědi na otázku, proč vznikl antropocentrismus. Možnou odpovědí se jeví v **odkouzlení světa**. Erich Fromm a Rupert Sheldrake se domnívali, že kvůli reformaci a kultu Marie Terezie bylo z křesťanství odstraněno vše ženské a s tím zmizel i soucit.

Ekofeminismus nachází spojitost mezi druhořadým postavením žen a ničením přírody. Kohák (2011, s. 127) upozorňuje, že feminismus, nemá pouze jednu možnou interpretaci, a sice tu nejobecnější, že je osvobozením žen z druhořadého postavení ve společnosti. Užší vysvětlení pojmu totiž vychází z myšlenky, že právě druhořadost žen ve společnosti je výrazem celkového panského postoje v současné společnosti, který se netýká pouze žen, ale například i seniorů, chudých, cizích, slabých a mimolidských bytostí. V tomto pojetí není feminismus dovolávání se ženských práv a zápas proti mužům, ale zápas proti panskému postoji celé společnosti a proti všemu nadřazení a ponížení. Ekofeminismus rozšiřuje tento zápas proti nadřazenosti také o osvobození přírody. Kohák popisuje, jak spolu souvisí utlačování žen

⁷ CAPRA, Fritjof. *Bod obratu*. Praha: DharmaGaia a Maťa, 2002. s. 296.

s utlačováním přírody. Příroda i žena jsou rodu ženského, tudíž je příroda vším, co je ve světě ženské (je naším lůnem, které nás rodí, je pečující, citová, ženská). Rozum i muž jsou rodu mužského, rozum je dominantní, agresivní. „ *K porobení žen došlo v evropském vývoji podřízením ženského principu principu mužskému, k porobení přírody došlo nadřazením rozumového panského postoje citovému ženskému postoji.*“⁸ Toto vnímání je hluboce vtisknuto do našeho jednání a představuje spíše návyk nežli myšlení. K překonání ekologické krize je nutný návrat k citovým hodnotám skrytých v ženství všech bytostí.

Konrad Lorenz hovoří o přežívajících **vzorcích chování**, které mají genetickou povahu a které byly v paleolitu výhodné, pro dnešní svět však kontraproduktivní. (Půbalová, Švejda, 2012, s. 16).

Americký ekolog Aldo Leopold věří, že antropocentrismus není špatný směr a že na světě se budou stále postupně rozšiřovat množiny bytostí, které budou spadat do našich morálních ohledů. (Půbalová, Švejda, 2012, s. 16)

2.4 Biocentrismus (etika úcty k životu)

Myšlenku biocentrismu formuloval v první polovině dvacátého století **Albert Schweitzer** pod názvem filosofie (či etika) úcty k životu. Tento ekologický směr tedy spočívá v respektování smyslu a hodnoty samotného života (bytí) jako takového. Schweitzer si ve své době nebyl vědom ohrožení životního prostředí a jeho úcta k životu primárně neměla znamenat záchranu přírody, nýbrž konání dobra spatřovaného ve všem, co udržuje a pečuje o život. Schweitzer kriticky reagoval na Descartovy závěry. Důležité není vědět, že myslím, ale vědět, že jsem život. Život je totiž jediné propojení mezi vším živým, touha po životě je v každém tvorovi a vůle každého tvora po životě přirozeně touží. (Kohák, 2011, s. 86–88)

Pro biocentrismus je důležité ctění vlastní hodnoty. Nelze brát ohledy na to, zda si daný tvor pomoc zaslouží, nebo jestli naše pomoc jednomu tvorovi změní celý svět. Hlavním kritériem pro posuzování našich činů je zde úcta k druhému proto, že žije a má na to právo, stejně jako my. Obecná vůle k životu se tedy individualizuje v osobní vůli jednotlivců. Doposud však nevznikla jednota všeho života, která by byla na těchto principech založena. (Kohák, 2011, s. 90)

Schweitzer vytvořil vizi etického přístupu k přírodě, ale pro mnohé nebyly jeho myšlenky akceptovatelné, jelikož vycházely především z vlastního prožitku a nebyly založeny na racionálním zdůvodnění. (Skýbová, 2011, s. 103) Tuto skutečnost se snažil změnit **Paul Taylor**, který shrnul teorii etiky úcty k životu do systematického celku pomocí třech základních tezí:

⁸ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: Kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. s. 130.

- Lidé (*homo sapiens sapiens*) jsou rovnoprávní členové ve společenství všech bytostí. Tato teze oponuje myšlence antropocentrismu tak, že vylučuje veškeré přednostní právo lidstva před ostatními živými tvory. (Kohák, 2011, s. 92)
- Země je soustava vzájemných závislostí, tudíž vše, co konáme, má souvislost se vším ostatním a globální dopady. Země nám neposkytuje statické prostředí, naopak je neustále v pohybu, ve vývoji, na kterém se podílí naše činy. (Kohák, 2011, s. 93) Konkrétní pojetí této myšlenky uvedl v roce 1979 James Lovelock v podobě tzv. hypotézy GAIA.
- Každý člen, který žije na Zemi, má hodnotu danou svým bytím. Právě samotná existence má v lidech, jako rozumných bytostech, vyvolat respekt při zacházení se vším živým. (Kohák, 2011, s. 93)

Taylor odmítá náklonnost k přírodě založenou na přirozeně lidských citech (láska, sympatie). Etika musí být založená na bezpodmínečné úctě k přírodě, a pokud by byla motivovaná zmíněnými city, nemohla by být dlouhodobě závazná, protože každá etika podléhá náhodnosti světa. Proto musí každý důvod k respektování přírody jako hodnotného systému vycházet z rozumu a musí být univerzálně závazný pro každou rozumnou bytost. Taylor hovoří o pojmu vlastní hodnota, kterou má každý živočich (ne pouze člověk, jemuž je v současné době přisuzována automaticky) z toho důvodu, že chce žít, chránit svůj život a vyhýbat se nebezpečí a smrti. Zároveň se vše děje bez přítomnosti lidské sympatie či antipatie. Schweitzer však upozorňuje na opatrné nakládání s pojmem hodnota - nesmí se stát něčím, co se musí dodržovat a čím se musí někdo řídit. Tento přístup k hodnotě a celé etice by vedl k pouhému dodržování pravidel a nevycházel by z dobroty člověka. Druhým pojmem je dobro živého tvora. Taylor popisuje tzv. obecné dobro živočicha, což znamená, že jednotliví tvorové mají možnost prožít svůj život plně tak, jak to danému druhu odpovídá, nebo mají možnost vytvářet si pro takový život podmínky. Toto pojetí je zároveň hlavním rozdílem mezi biocentrismem, který vychází z respektu jiných bytostí kvůli jejich existenci, a antropocentrismem, který morální závazky k přírodě odvozuje vždy od lidí. (Kohák, 2011, s. 91)

Kolářský (2011, s. 111–113) shrnuje pohled na antropocentrismus a biocentrismus a u obou uvádí jejich přednosti a slabiny. První předností antropocentrismu je schopnost člověka chránit přírodu kvůli výhodám, které z toho pro něj vyplynou. Pokud přírodě uškodí, musí však nést negativní následky stejným způsobem, jako by nesl ty dobré. Další předností je fakt, že je člověk jediný tvor, který může pomoci v překonání ekologické krize.

Za nedostatek antropocentrismu Kolářský považuje jeho neschopnost přimět lidstvo k ocenění přírody, a tím se dostává do rozporu sám se sebou. Člověk už totiž přestává být jedinečným

tvorem, který oproti ostatním vyniká svými vlastnostmi a schopnosti, ale stává se tvorem, který se od ostatních liší pouze tím, že využívá přírodu chytřeji.

Biocentrismus také dokáže činit člověka jedinečným, i přesto, že na něj hledí jako na součást celého biotického společenství. Lidská jedinečnost podle biocentrismu spočívá v tom, že je na člověka nazíráno jako na bytost, jež dokáže přiznat vlastní hodnotu přírodě a dbát na zájmy ostatních živočichů.

Slabiny biocentrismu jsou založeny na jeho nehumánnosti dané nerozlišováním hodnoty mezi člověkem a například hmyzem, nebo virem. (Kolářský, 2011, s. 113) Ostatní nedostatky tohoto směru vycházejí z následujících kritik neantropocentrických koncepcí:

Neantropocentrické teorie se, jako teorie nezakládající své teze na zájmech člověka, potýkají s kritikou. Hlavní kritický bod hovoří o tom, že člověka nelze snadno postavit do pozice, kde nenahlíží na svět podle sebe. Sebestřednost patří k přirozenosti lidí, tudíž se vždy rozhodnou podle svého mínění, zda budou pomáhat nejen sobě, ale i druhým, nebo prostředí. Také myšlenky ekologické etiky se zdají být antropocentrické, protože i zde soud dobrého a špatného vychází od lidí. Druhý bod kritiky se obává obecného popření lidství s neustálým snižováním hodnoty člověka. Třetí kritika chápe člověka jako jediného tvora, který je schopen rozlišit dobro a zlo. S neantropocentrickými teoriemi přichází riziko odmítnutí rozlišování dobra a zla. (Skýbová, 2011, s. 44–45)

2.5 Hluboká ekologie

Zakladatelem hluboké ekologie je norský logik **Arne Naess**. Teorie vychází z rozlišení mezi předchozími („mělkými“) ekologickými názory a Naessem koncipované hluboké ekologie. „Mělkými“ názory označuje ty, které se zabývaly pouze povrchem ekologických problémů současnosti a řešily je například technikou šetrné výroby. Tímto způsobem hledaly kořeny ekologické krize v nedokonalosti techniky a zajímaly se pouze o následky lidského jednání, zápasily se znečištěním přírody a vyčerpáním surovin, avšak vždy se záměrem konzumního pokroku. Naess však tvrdí, že je třeba pohled hlouběji a tyto kořeny vidět především v lidech. Zabývá se tedy otázkou, co člověka dovedlo do postavení dobyvatele Země. Kořenem takového jednání není nedokonalá technika, ale civilizační představy a postoje, například panský postoj k přírodě. Naess se ptá, jak k takovému postoji mohlo dojít. (Kohák, 2011, s. 112–115)

Mezi sedmdesátými lety, kdy Arne Naess použil výraz hluboké ekologie, a lety osmdesátými, došlo k posunu v jeho mínění a v osmdesátých letech pokládal za podstatné ztotožnění člověka s veškerým mimolidským životem. Posunul se tedy od ochrany přírody k seberealizaci s přírodou. Nerozlišuje pojmy antropocentrismus a biocentrismus, míní, že člověk vždy jedná ve svém zájmu, ale je důležité, zda se jedná o zájem s krátkodobým osobním ziskem, či o dlouhodobé dobro života jako celku. (Kohák, 2011, s. 116–117) „Rozdíl mezi sobectvím

*a štědrostí není zásadně rozdíl mezi jednáním ve vlastním zájmu oproti jednání v zájmu druhého, nýbrž mezi úzkým a širokým pojetím vlastního zájmu.*⁹

Tato snaha spočívá ve změně nazírání světa, nikoli ve změně etiky. Popírá klasickou představu člověka v přírodě materiálně vymezeného, individuálního a přichází s představou „Já“, které se rozšiřuje a zahrnuje do sebe další bytosti, ekosystémy a nakonec celý svět, se kterým tvoří jednotu. (Binka, 2008, s. 79–80)

2.6 Ekocentrismus (etika Země)

Ekocentrismus je označení pro přístup v ekologické etice, jehož prvotní název, etika Země, vychází z díla Alda Leopolda. Od biocentrismu Alberta Schweitzera se liší v tom, že před biocentrickou úctu k samotnému životu staví úctu k předpokladům života. Leopold byl přesvědčen, že oba směry vychází z jiné podstaty. (Kohák, 2011, s. 94–95)

Etika úcty k životu je založená na utilitaristickém pojetí, kde hraje hlavní roli snižování utrpení a zvyšování radosti konkrétních jedinců. Ekocentrismus v pojetí Leopolda se však zaměřuje na vše živé jako na celek, který by měl být v rovnováze s ekosystémem (biotickým společenstvím). Ekosystém je míněn jako všechen život a vše, co jej podporuje. Neexistuje život, který by byl izolován od ostatních částí biotického společenství, vše je zákonitě propojeno a ovlivňováno ostatními složkami. Tato celková struktura určuje, jakou životní úlohu bude každý jedinec následovat, avšak nad nároky jedince jsou stavěny integrita, stabilita a krása celku, i když jsou jedinci nesmírně důležití pro odvození celkové hodnoty systému. Zmíněné utrpení a radost jsou považovány za součást tohoto systému a jsou oba potřebné pro jeho rovnováhu. Základní skutečností je v tomto případě propojený celek a pouze z něj lze odvodit smysl částí. (Kohák, 2011, s. 94–99)

Mimoto, že Leopold podněcoval k chápání Země jako propojeného celku, podchytil i jeho dynamiku. Život je tak pojímán jako děj, neustálý proces, ke kterému patří jak vymírání, tak množení. Dynamika a vzájemná provázanost veškerého života byla naznačena již v biocentrismu v pojetí Paula Taylora. Problém je spatřován v tom, že ve zdravém ekosystému vznikají druhy v geologickém čase rychleji, než vymírají, ale v současnosti hrozí, že lidstvo je ničí daleko rychleji, než stačí vznikat, a tak je poškozena reprodukční schopnost druhů. Druhá potíž je spatřována v lidské náročnosti a populační explozi, jež jsou také pojímány jako riziko ekologické krize. Jelikož k životu přirozeně patří i smrt, je aktuální snižování úmrtnosti lidí a nezvyšování porodnosti velkým rizikem pro budoucnost. (Kohák, 2011, s. 99)

⁹ KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: Kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. s. 117.

Pokud má Země překonat dopady činností moderních obyvatel, je podle Leopolda nutné, aby byly rozšířeny hranice morálního ohledu na lidské společnosti tak, aby do nich spadali i ostatní členové přírody. Leopoldova víra v tento posun je patrná v jeho textu knihy *Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky v části Etika Země*. Autor zde uvádí příklad na známém příběhu bojovníka Odyssea, jenž dal po svém návratu z Tróji pověsit otrokyně, které byly jeho majetkem, jen kvůli podezření, že se za jeho nepřítomnosti nechovaly morálně. Manželku však nepověsil, přesto, že mohl předpokládat to samé i u ní. Respektoval její lidství, choval k ní úctu. To jsou znaky morálního vztahu. Dnes se jeho čin zdá většině lidí nepochopitelný, protože lidství je uznáváno všem osobám bez rozdílu postavení, rasy, náboženství atd. Leopold na tomto příkladu ukazuje, že je možné, aby v budoucnu byly hranice morálního ohledu rozšířeny i na mimolidský svět tak, jako byly rozšířeny na otroky a jiné dříve opovrhované osoby. (Binka, Rolný, Šmajš, 2012, s. 25)

Leopold se ve 40. – 50. letech potýkal s kritikou od americké společnosti kvůli jeho stanoviskům, a to především v době, kdy se Amerika potýkala s požáry, a Leopold vystoupil s tezí požáry obhajující a s vysvětlením, že jsou nenahraditelnými součástmi rovnováhy v ekosystému. Podle něj má tedy právo na život každý druh, ale ohrožený druh má právo na preferenční zacházení před druhem přemnoženým. (Kohák, 2011, s. 97)

Ekocentrismus tedy neobhajuje morální ohledy na vše živé pouze prostřednictvím uznání vlastní hodnoty jedinců, jako tomu je u biocentrismu, ale respektováním mimolidského života se snaží upravit celý ekosystém tak, aby Země dokázala bez problémů čelit všem dopadům fungování biotického společenství.

2.7 Hypotéza GAIA

Hypotézu GAIA předložil v roce 1979 James Lovelock. GAIA byla představena jako organismus, v němž probíhají organické reakce poskytující optimální podmínky pro život na planetě. Země působí jako živý organismus, kde veškerá živá hmota společně s neživou vytváří na planetě celý systém setrvávající ve stavu nerovnováhy, jak chemické, tak termostatické, přičemž různé probíhající procesy způsobují zachování nejpriznivějších podmínek pro vývoj života. (Capra, 2002, s. 314) Systém zpětných vazeb pracuje automaticky a bez vědomí a jeho údělem je regulace a stabilizace podmínek na planetě, především teploty, chemického složení atmosféry, oceánu a půdy. (Moldan, 2015, s. 388) Fakt, že je Země živou planetou, dokládá život, který zde vznikl asi před čtyřmi miliardami let. Capra (2002, s. 315) objasňuje, že pokud by byla Země neživým objektem, teplota jejího povrchu by vždy odpovídala energii vyzařované Sluncem, tudíž by naše planeta byla asi miliardu let zmrzlým objektem. Geologické nálezy však mnohokrát potvrdily, že takový stav na Zemi nikdy nebyl, naopak byla udržována poměrně stálá teplota během celé evoluce.

Tímto způsobem představil Lovelock GAIU jako čistě vědeckou hypotézu. Ekologové a ochránci přírody s hlubinnými sklony ji nepojali vědecky, ale s duchovním citem jako zosobnění a ztělesnění planety Země, která se stala pečující matkou všeho života. (Kohák, 2011, s. 133) Lovelock nikdy nebyl filosofem, ale vynálezcem podporujícím technologický rozvoj. Zpočátku duchovní vysvětlení GAIU respektoval, později je však kritizoval. V hypotéze mu nešlo o lidstvo, ani o záchranu života a soucit s přírodou, ale o řád fungující na Zemi. Zjistil, že Země má sklon k nestálosti, ale určitým způsobem ho dokáže vyrovnávat a pouze díky tomu dokáže existovat na naší planetě život, který nemá cíl ani účel, má však logiku a systém, kterými se řídí veškeré dění nevědomě. K člověku a ostatním žijícím se Lovelock vyjadřuje pouze jako k součástí života na planetě, kde každý plní svou předurčenou úlohu. Z toho vyplývá, že člověk není zdrojem ekologické krize, člověk neohrožuje Zemi svou činností, pouze poznává nutnost vývoje, na němž se podílí stejně jako ostatní formy života. (Kohák, 2011, s. 137–138)

V obecném pojetí byla dynamika, nestálost a propojenost všeho života na Zemi naznačena již Paulem Taylorem a Aldem Leopoldem.

Ke sporu mezi vědeckým a duchovním pojetím hypotézy GAIA uvádí Capra: „*Tato pozorování byla učiněna na vědeckém základě, ale vědu přesahují. Tak jako mnoho jiných aspektů nového paradigmatu, reflektují hluboké ekologické povědomí, jež je v konečném důsledku duchovní.*“¹⁰

2.8 Preferenční utilitarismus Petera Singera

Současný australský filosof a zakladatel moderních hnutí za práva zvířat, Peter Singer, vychází v hodnocení morálních ohledů na živočichy z tzv. preferenčního utilitarismu spočívajícího v důrazu na zájmy všech, jichž se týká naše jednání a morální soudy. Zároveň je důležité brát během vyhodnocování morální přijatelnosti určitého činu v úvahu jeho důsledky, o jejichž správnosti vždy rozhoduje míra radosti (užitku), nebo bolesti, kterou čin přináší. (Černý, 2012, s. 17)

Singer nepřipouští větší váhu lidským zájmům oproti zájmům zvířat z toho důvodu, že rovnost v oblasti lidských práv nikdy není skutečná. Singer uvádí příklad, kdy vysokoškolský student a mentálně handicapované dítě, s možnou mentální úrovní nižší než má šimpanz nebo delfin, nemají stejné racionální schopnosti, a přesto student nemůže vykořisťovat handicapovaného. Současné rozlišování mezi člověkem a zvířetem totiž není odvozováno od schopností, ale pouze od příslušnosti k druhu. Kdyby nebylo této hranice určující rovnost mezi lidmi, vzniklo by riziko ztráty úcty k lidskému životu. (Singer, 2001 cit. dle Skýbová, 2011, s. 90) Stejně jako v oblasti lidských práv nerozlišujeme pohlaví nebo rasu, nelze v oblasti práv zvířat

¹⁰ CAPRA, Fritjof. *Bod obratu*. Praha: DharmaGaia a Maťa, 2002. s. 315.

považovat za relevantní kritérium příslušnost k určitému druhu. Pokud by došlo k dávání přednosti určitým bytostem kvůli jejich druhu, jednalo by se o tzv. speciesismus. (Petrů, 2001) Vlastní hodnotu živočichů tedy Singer odvozuje od společného umění cítit štěstí (radost), nebo utrpení (bolest) bez ohledu na další schopnosti, dovednosti a vlastnosti (např. mluvení, uvažování). Tudiž je hlavním kritériem pro posuzování rovnosti tvorů cítění a na preference všech cítících bytostí by měl být brán zřetel. (Singer, 2001 cit. dle Skýbová, 2011, s. 89)

2.9 Rozdělení živočichů

Na základě schopnosti cítění rozdělil Singer mimolidské živočichy do třech skupin, přičemž požaduje brát morální ohledy alespoň na třetí skupinu.

- **Neživé věci a bytosti bez vědomí a bez zájmů.** Tato skupina je tvořena neživými věcmi (horniny, rostliny) a živočichy, kteří nemají výbavu (centrální nervový systém) pro pociťování utrpení nebo radosti. Proti takovým živočichům nemá člověk žádné povinnosti a může s nimi nakládat podle své vůle.
- **Živé bytosti bez vědomí, ale cítící.** Živočichové patřící do této skupiny jsou vybaveni centrálním nervovým systémem pro pociťování bolesti a radosti, ale jejich hodnota je Singerem snížena tím, že nejsou schopni uvědomovat si sami sebe. Můžeme je považovat za nahraditelné. Podle utilitaristických pravidel by s nimi mělo být zacházeno tak, aby se ve světě zvyšoval součet slasti a snižoval součet utrpení.
- **Bytosti s vědomím (osoby).** Tato skupina zahrnuje všechny bytosti, jež dokážou cítit a jsou schopny uvědomovat si samy sebe jako základní součást minulosti a budoucnosti. Do této skupiny Singer řadí i delfíny a velké lidoopy.¹¹

2.10 Morální ohledy na zvířata v průběhu vývoje druhové nadřazenosti

Peter Singer (2001, s. 201–227) uvádí stádia vývoje lidského postoje ke zvířatům v západních zemích, jehož hlavními kořeny jsou judaismus a starověké Řecko. Tyto kořeny byly spojeny křesťanstvím a díky němu se držely v celé Evropě. Singer uvádí tři období: předkřesťanské, křesťanské a osvícenské.

V **předkřesťanském období** již stvoření Ráje vykreslovalo člověka jako boží obraz, jedinou bytost podobnou bohům, a jako bytost, která by měla panovat nad ostatními živočichy. Tento fakt dává lidem po dlouhou dobu výjimečné postavení ve vesmíru. V Ráji však šlo o dobrotivou lidskou nadvládu. Nejednalo se o zabíjení zvířat za účelem jídla, naopak je Ráj vykreslován jako mírumilovné místo, kde zabítí není přípustné, a hlavní obživou pro lidi byly

¹¹SINGER, Peter in PETRŮ, Marek. Časopis Vesmír. *Trpět „jako zvíře“*. [online]. 2001. [cit. 2016-03-11]. Dostupné z: <http://casopis.vesmir.cz/clanek/trpet-jako-zvire#pozn2>

byliny a ovoce ze stromů. Pohled na zabíjení zvířat se změnil po pádu člověka, ze kterého jsou Bibli obviněni zvířata a žena. Adam a Eva tak byli z Ráje vyhnáni oblečeni ve zvířecích kůžích, ovce byly používány jako oběti Bohu a po potopě bylo veškeré zvířectvo v rukou lidstva. Z toho lze vyvodit, že dokud byli lidé nevinní, byli vegetariány a po hříchu a potopě již bylo požívání zvířat oprávněné. Takto byla vykreslena lidská pozice vůči všemu nelidskému podle hebrejských starověkých spisů. (Singer, 2001, s. 202)

Ve starověkém Řecku se pohled na zvířata rozdělil do několika skupin. K jedné patřil například Pythagoras, jenž byl vegetariánem a zastáncem úcty ke zvířatům, jelikož věřil, že do zvířat vstupují duše mrtvých lidí. Protipól byl tvořen Platónem a jeho žákem Aristotelem. Aristoteles chápal celou přírodu jako hierarchii, kde bytosti s nižšími rozumovými schopnostmi mají naplňovat svou existenci tím, že slouží bytostem s rozumovými schopnostmi vyššími. Podporoval například otroctví, protože je pro lidi, kteří se otroky rodí, správné a výhodné. Nepopíral, že otrok cítí radost a utrpení, ale jeho rozumovými schopnostmi je svobodnému člověku podřízen. Vegetariánství popírá se zdůvodněním, že zvířata byla stvořena pro účely člověka, stejně jako byly rostliny stvořeny pro účely zvířat. (Tamtéž, s. 203)

Křesťanské období podle Singera (2001, s. 204) propojuje židovské a antické myšlenky o postavení zvířat v lidském světě. U římských zápasů v Koloseu je patrné, že země ovlivněná neustálými válkami neměla soucit se slabými jedinci a s jedinci, kteří nespádali do jejich morálních ohledů. V arénách se odehrávaly krvavé souboje mezi vězni, křesťany, zvířaty, a přesto je sledovali jak muži, tak ženy s nadšením. Pokud však šlo o páčání násilí na někom, kdo nepřekračoval hranici morálních ohledů, kdo patřil do společnosti, jež si zasluhuje úctu, bylo zásadně trestáno.

Křesťanství zasadilo do římského světa ideu posvátnosti každého lidského života, která přetrvávala z židovských tradic. Přijetí této doktríny lze považovat za pokrokové v tom, že se římské morální ohledy na lidi opravdu rozšířily, ale v případě mimolidských bytostí bylo výjimečností a posvátností lidských životů ustáleno jejich podřadné postavení. Na konci čtvrtého století byly zápasy mezi lidmi úplně zakázány, kdežto pohled na zabíjení zvířat a kruté zacházení s nimi se nezměnil a zvířecí zápasy trvaly nadále, ve Španělsku a Jižní Americe se konají dodnes. (Tamtéž, s. 206)

Podle křesťanství nebylo nutné přiznávat zvířatům úctu až do doby, kdy Jan Pavel II. vyjádřil apel, aby byla uznána úcta všem bytostem, které vytvářejí přirozený svět. Bůh podle papeže nevložil do rukou člověka absolutní moc, která by ospravedlňovala zneužívání zvířat. (Tamtéž, s. 210)

Období renesance známé jako renesanční humanismus nemělo blízko k humánnosti, spíše naopak. Humanismus tehdy neměl vyjadřovat soucit, ale poukazoval na centrální postavení

lidí ve vesmíru a pokračoval tak v myšlenkách starověkého Řecka. Renesance nahlížející na člověka jako na svobodného, důstojného a jedinečného opět pozitivně přispěla k úrovni chování mezi lidmi, avšak zvířata byla stále na úrovni nejnižší. Nejbolestivějším obdobím pro zvířata je označován již zmiňovaný kartezianismus založený na myšlenkách filosofa Reného Descarta. (Tamtéž, s. 212)

Osvícenská doba nepřinášela zásadní zvraty. Singer tvrdí, že ke změnám v postoji k mimolidským bytostem vedly pokusy na zvířatech, které odhalily shodnou fyziologii zvířat a fyziologii lidí. Descartovy názory byly zpochybňovány a během osmnáctého století se vytvořily různé vlivy podporující úctu ke zvířatům a postoj k mimolidským bytostem se začal postupně zlepšovat. Francouzský filosof Jean Jacques Rousseau svými spisy apeluje na návrat k přírodě a lidé začali vidět jako součást přírody sebe i zvířata. Tak byl po dlouhé době získán pocit příbuznosti s nimi. Nedošlo ke zničení náboženských východisek a názorů na jedinečnost člověka, ale lidský velící postoj ke zvířatům byl mírumilovnější. (Tamtéž, s. 214)

První snahou upravit lidské zacházení se zvířaty zákonem bylo zrušení sportovní zábavy štvání býka psy v roce 1800. Návrh tohoto zákona byl označen za absurdní a následně byl zamítnut. Další návrh byl vyřčen v roce 1821, jednalo se o upravení špatného zacházení s koňmi. I v tomto případě došlo k zamítnutí. O rok později uspěl zákon zakazující kruté chování k některým domácím zvířatům, které byly majetkem jiných osob. Přesto, že byl zákon schválen zřejmě z toho důvodu, že ochraňoval zvířata chápaná pouze jako majetek lidí než jako samotné svobodné bytosti, lze jej považovat za první právní možnost potrestání páchaní násilí na zvířatech, i když se netýkal všech zvířat (jednalo se především o hospodářská zvířata, nespadali do něj ani psi a kočky). (Tamtéž, s. 216)

Podle Singera (2001, s. 217) mají lidé stále potřebu omlouvat bolest, kterou zvířatům způsobují. Příkladem takové omluvy je určitá analogie mezi lidmi a zvířecími lovci kořistí. Pokud byla některá zvířata stvořena proto, aby lovila své kořisti, byli i lidé stvořeni proto, aby pojídali zvířata. To však Singer vyvrací, jelikož je prokázáno, že lidé se na rozdíl od zvířecích predátorů dokážou uživit i jiným způsobem (ovoce, luštěninami, bylinami).

Zlomem v chápání vztahu člověk – zvíře byla Darwinova evoluční teorie. Lidé začali přehodnocovat stvoření člověka jako božího obrazu i jeho nadvládu nad zvířaty a docházeli k závěru, že sami jsou vlastně zvířaty. Darwin sice dokázal změnit intelektuální povahu předchozích postojů ke zvířatům, ale prakticky je sám podporoval. Masu zvířat se nevyhýbal, přesto, že si byl vědom zvířecích schopností, jako je láska, soucit nebo paměť. Jeho zastánce Thomas Henry Huxley, anglický lékař a biolog, se ke vztahu mezi člověkem a zvířetem vyjadřuje poměrně skepticky. Říká, že i v případě, kdy si lidé budou vědomi jejich totožnosti se zvířecí

podstatou a strukturou, nezmění se nic na jejich účtě k ušlechtilosti lidstva a panskému postoji k jiným tvorům. (Tamtéž, s. 219)

Největším problémem současnosti tedy je, že jsme si dobře vědomi změn, které by se měly v chování ke zvířatům odehrát, avšak v praxi se stále nemůžeme vymanit z dřívějších morálních postojů, které jsou hluboce zakořeněny v naší mysli i v našich činech. (Tamtéž, s. 226)

Komárek (2011, s. 72–78) popisuje vztah mezi zvířaty a lidmi v **době nacistického Německa**. V této době byl vztah ke zvířatům a k celé živé přírodě překvapivě regulován zákony ve prospěch zvířat. Protiklad k tomu však tvořilo bezohledné zacházení s lidmi, které aplikovalo všechny postupy a typy jednání, jež jsou v současnosti běžné pro zacházení se zvířaty. Právě v této hrůzné době byl podle Komárka (2011, s. 74) nejvíce zahlazován rozdíl mezi lidmi a zvířaty v jejich využívání (k práci, k pokusům, k využití jejich těl). V zákonech tehdejšího Německa byla zdůrazňována bezbolestnost usmrcování zvířat, důležité byly normy regulující transport zvířat a omezeny byly také pokusy na zvířatech k medicínským a kosmetickým účelům. Ironickým faktem však je, že se tyto předpisy o zvířatech nevztahovaly na lidi a docházelo tak k jejich obcházení používáním lidí. (Komárek, 2011, s. 76) Několik vysokých představitelů nacismu bylo vegetariány a milovníky zvířat. Je tedy patrné, že láska a úcta ke zvířatům nemusí nutně podmiňovat pozitivní vztah k lidem.

3 Vegetariánství

3.1 Význam pojmu

Termín vegetarián byl poprvé zveřejněn v roce 1847 britskou Vegetariánskou společností, Vegetarian Society, která propagovala příznivé účinky tohoto životního stylu. Výraz byl odvozen od slova vegetus (svěží, čilý, živý).

Obecně lze vegetariánství definovat jako záměrné odmítání konzumace masa a masných výrobků. Motivace bývá různá, nejčastěji jsou zaznamenávány argumenty etické (ve spojitosti s právy zvířat), zdravotní (vegetariánství jako zdraví prospěšný životní styl), environmentální (negativní důsledky chovu hospodářských zvířat na ekologii), náboženské či sociální. (Medřická, 2008, s. 9)

3.2 Vývoj vegetariánství

Minulost i současnost je plná rozsáhlých diskuzí o tom, jaká byla původní lidská strava, zda rostlinná, nebo masitá. Na tomto základě vznikají různé historické, archeologické a antropologické výzkumy a existuje několik odlišných názorů.

Podle Koháka (2011, s. 51) je touha po nezabíjení zvířat stejně stará jako lidstvo. Dokonce biblická představa ráje je vegetariánská – Adam a Eva se živili ovocem a masitá strava začíná, podle Starého Zákona, pádem a končí spasením. I staří Řekové toužili po vegetariánském zlatém věku. Vegetariánství jako vědomý fenomén se objevilo v novověku především se zdravotními a dietními argumenty. Později, po francouzské revoluci, nabylo v evropských zemích radikálního vlivu a konečně začalo být spojováno s morálním odmítáním zabíjet nevinná zvířata. (Kohák, 2011, s. 52)

Do Anglie, jako prvního evropského státu, se odmítání masité stravy dostalo pravděpodobně z Indie, kde bylo podporováno bráhmany, jógíny, buddhisty a stoupenci Zarathustry, který žil v 6. století př. n. l.

Na přelomu 19. a 20. století se o rozvoj myšlenky vegetariánství v Evropě zasloužil Lev Nikolajevič Tolstoj, jehož vedla ke změně stravy účast na zabíjení prasete. Od té doby považoval požívání masa za symbol násilí a morální úpadek lidstva a úvahy o vegetariánství zařazoval i do svých děl. Později se zasloužil o založení časopisu Vegetariánství a byl členem několika vegetariánských organizací.¹²

V České republice vešlo vegetariánství do povědomí pravděpodobně v roce 1865 díky prvnímu výtisku česky psané knihy, jež pojednávala o bezmasé stravě v léčbě. Zhruba o dvacet

¹² Malá encyklopedie vegetariánství: *Lev Nikolajevič Tolstoj a vegetariánství*, 2015, [online]. [cit. 2016-01-09]. Dostupné z: <http://www.vegetarianstvi.org/lev-nikolajevic-tolstoj-vegetarianstvi/>

let později byla vydána kniha „O vegetarismu“, jejímž autorem byl Emanuel svobodný pán Salomon z Friedbergu. V knize byly naznačeny etické, zdravotní a ekonomické důvody k přechodu na bezmasou stravu. Na konci 19. století vznikl první český spolek propagující vegetariánství a od 20. století vnikaly vegetariánské restaurace, jídelny a kuchařky. Nejlépe napsanou knihou o vegetariánství byl ohodnocen „Vegetarism pro a proti“ autorů MUDr. Ctibora Bezděka a Přemysla Pittera vydaný v roce 1928. O rok později vznikl „Československý vegetářský klub“, který se zasloužil o rozkvět vegetariánství v 1. republice a sdružoval významné české propagátory vegetariánství, mezi něž patřil i T. G. Masaryk a zmiňovaný Přemysl Pitter, český kazatel, pacifista, sociální pracovník, spisovatel. (Šťastný, 2004) Pitter se zaslouhoval o omezení pokusů na zvířatech, inicioval vznik záchranné služby pro zvířata a požadoval lepší podmínky pro hospodářská zvířata. O vegetarismu se Pitter vyjadřuje takto: „*Není to pouze důvod zdravotní, který nutí myslící lidi k vegetarismu, ale hlavně soucit a láska, úcta k životu, na nějž člověk nemá práva, aby jej úmyslně ničil. Všichni, kdo znají a respektují boží zákon „Nezabiješ“, měli by jej rozšířit i na ty, kdo člověku obětavě slouží a s ním všechny bědy snášejí. Na útrapách zvířecích tvorů a jejich mučednické smrti nenesou vinu jen ti, kdo ze řemesla je odpravují, ale i ti, kdo požíváním jejich těl zavdávají k tomu příčinu.*“¹³

V současnosti je vegetariánství součástí mnoha kultur a náboženství z nejrůznějších důvodů, v Evropě však dodnes nepředstavuje rozšířené hnutí.

3.3 Zastoupení vegetariánů v celosvětové a české populaci

V celosvětové populaci je počet vegetariánů odhadován na jednu miliardu lidí. Nejvíce je vegetariánství zastoupeno v Indii, která tvoří až 17,5 % vegetariánsky se stravujících obyvatel státu, zřejmě v důsledku náboženství propagujícího bezmasou stravu. Nejvíce vegetariánů tedy pochází z Indie, vegetariánská strava není cizí Švýcarsku, Velké Británii a Německu, kde počet vegetariánů dosahuje na 9 % – 8 %, Švédsko a Irsko obývá 7 % – 6 % vegetariánů, USA, Nizozemsko a Rakousko se pohybuje mezi 5 % – 3 %, následuje Španělsko, Belgie, Francie a Česká republika s 2 % – 1 %, v Polsku nekonzumuje maso dokonce méně než 1 % obyvatel. Je třeba brát v úvahu, že vyšší procentuální podíl vegetariánů ve Švýcarsku, Německu, Velké Británii, Rakousku a USA je ve značné míře ovlivněn přistěhovaleckými komunitami z Asie, zejména z Indie.¹⁴

V roce 2003 se uskutečnil kvantitativní výzkum agentury STEM/MARK zaměřený na hodnocení výroků z oblasti vegetariánství. Výzkum mimo jiné poukazuje na nárůst počtu vegetariánů v české populaci. Oproti roku předchozímu se jejich počet zvýšil na dvojnásobek.

¹³ ČEJKA, Jan. *Zvířata jsou naši bližní*. Praha: Práh, 2010. s. 171.

¹⁴ Vegetariáni: *Rozdíly mezi hlavními druhy vegetariánství*. Tabulka č. 1. [online]. [cit. 2016-01-12].

Dostupné z: <http://vegetariani.asp2.cz/zdravi.aspx>

V České republice se tedy podle údajů z července 2003 vyskytují cca 2 % vegetariánů. V rámci výzkumu bylo také zjištěno, že bezmasou stravu více uznávají a praktikují ženy, mladí lidé ve věku 15–29 let, především vysokoškoláci, a celkově lidé s vyšším intelektem. Obecně pozitivní mínění o vegetariánském způsobu stravování potvrzuje fakt, že s výrokem „Uznávám vegetariánství, i když sám(a) jím vše“ se ztotožnilo 63 % respondentů.¹⁵

Český vědec, inovátor zdravé výživy a zakladatel České společnosti pro výživu a vegetariánství, Jaroslav Škvařil, zpracoval v roce 2012 pro Českou tiskovou kancelář odhad počtu vegetariánů v České republice na 4%.¹⁶

3.4 Typy vegetariánů

Definice vegetariánství jako odmítání konzumace masa a masných výrobků je velmi obecná. V literatuře lze nalézt různá členění typů vegetariánů, přičemž jsou hlavním kritériem odmítané produkty. Tato práce vychází z následujícího rozdělení:

Semi-vegetariáni – Toto označení se uplatňuje u lidí, které nelze označit za vegetariány v pravém slova smyslu. Vyhýbají se konzumaci červeného masa (hovězího, vepřového), dále však konzumují drůbež, ryby či jiné mořské plody. Nevyhýbají se ani jiným živočišným produktům (mléko, vejce). (Phillips, 2005, s. 136)

Pesco-vegetariáni – Tato skupina nejí maso, včetně drůbežího, ale stále konzumuje ryby, mořské plody i vejce a mléčné produkty. (Phillips, 2005, s. 136)

Lakto-ovo-vegetariáni – Lakto-ovo-vegetarián se vyhýbá konzumaci veškerých masných výrobků, včetně drůbeže a ryb. Jí však mléčné výrobky (lakto) a vejce (ovo). Lidé s tímto typem stravování dnes pravděpodobně tvoří největší procento ve skupině vegetariánů. (Phillips, 2005, s. 136)

Lakto-vegetariáni – Tato skupina neřadí do jídelníčku žádný druh masa ani vejce, ale stále konzumuje mléčné produkty (lakto). (Phillips, 2005, s. 136)

Ovo-vegetariáni – Ovo-vegetariáni nekonzumují žádný druh masa ani mléčné produkty, ale v jejich jídelníčku zůstávají vejce. (Phillips, 2005, s. 136)

¹⁵ Vegetarian: *Kvantitativní výzkum hodnocení výroků z oblasti vegetariánství*. 2003, STEM/MARK, a. s. [online]. [cit. 2016-01-10]. Dostupné z: <http://www.vegetarian.cz/ostatni/stenmark%20o%20veget.html>

¹⁶ Učíme se příběhy. *Jaroslav Škvařil: Dnešnímu člověku je třeba pomoci v těch nejobyčejnějších věcech, jako jsou pohyb, dech a výživa*. [online]. [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: <http://www.ucimesepribehy.cz/pribehy/jaroslav-skvaril/%E2%80%9Cdnesnimu-cloveku-je-treba-pomoci-v-tech-nejobycejnejsich-vecech,-jako-je-pohyb,-dech-a-vyziva.%E2%80%9D>

Makrobiotika – Makrobiotická strava vychází z východního náboženství a je založena na taoistickém principu jin a jang. Nejde pouze o stravovací návyky, ale o složitou filosofii s hlavním cílem rovnováhy psychického a fyzického stavu jedince. Konzumace masa není striktně zakázána, ale je zakázáno jení průmyslově zpracovaných produktů, proto se nevyhýbají například rybám, které si uloví sami. Mezi důležité složky makrobiotické potravy patří zelenina, luštěniny, obilniny, mořské řasy, semena a ořechy. (Phillips, 2005, s. 136)

Podle tohoto rozdělení, které uvádí Phillips (2005, s. 136), jsou dalšími typy vegetariánů vegani a frutariáni. Práce se jim věnuje v následující kapitole o veganství.

4 Veganství

Veganský způsob stravování je uváděn jako druh vegetariánství a spočívá v odmítání konzumace veškerých živočišných produktů. Z jídelníčku veganů je tedy vyřazeno nejen maso, ale i vejce, mléko, živočišné tuky, med a všechny produkty obsahující tyto složky. Vegani nesouhlasí s jakýmkoliv využíváním zvířat pro lidské účely, proto jimi není podporován ani kožešinový průmysl, myslivost, cirkusy či zoologické zahrady. Odmítavý postoj je zaujat také k výrobkům testovaných na zvířatech (především kosmetika a čisticí prostředky). Při dodržování těchto podmínek se z veganství stává specifický životní styl založený na etických myšlenkách projevujících ohleduplnost ke všem živým tvorům.¹⁷

4.1 Vývoj veganství

Zásadním podnětem ke vzniku povědomí o veganství bylo založení veganské společnosti The Vegan Society ve Velké Británii Donaldem Watsonem v roce 1944. Tato událost podnítila vznik pojmu „vegan“, který byl utvořen Watsonem ze začátečních a konečných písmen slova „vegetarian“, ale myšlenka veganství byla lidem známa již dříve. K založení The Vegan Society vedl Watsona odmítavý přístup k problematice mléčného průmyslu britské Vegetarian Society, jejímž byl členem. S několika dalšími členy z ní vystoupil a založil svou organizaci, která šíří informace o přínosu veganského stylu života dodnes. Práce se této společnosti věnuje podrobněji v kapitole o vegetariánských a veganských organizacích.¹⁸

4.2 Typy veganů

Fruitariáni – Fruitariáni odmítají jíst veškeré živočišné produkty, navíc se však řídí podmínkou, že při získávání potravy by neměla zemřít původní rostlina. Mohou tedy konzumovat celozrnné produkty, ovoce, ořechy, semena a některé druhy zeleniny.

Rozdělení opět vychází ze studie Phillipse (2005, s. 135), v současnosti existuje několik dalších podskupin, které Phillips neuvádí, například fruktariáni (strava složená pouze ze sladkého ovoce), liquidariáni (konzumace pouze ovocných a zeleninových šťáv) nebo breathariáni. Breathariány jsou rozuměni lidé nezávislí na fyzické stravě, kteří dokážou přijímat energii pro své tělo především z prány (základní životní energie proudící tělem člověka a ovlivňující jeho fyzický i psychický stav), vzduchu a slunečního záření. Přejít na takový životní styl je dlouhodobá záležitost. Většinou lidé přejdou na vegetariánskou stravu, poté na vitariánství

¹⁷NĚMEČEK, Miroslav. *Breatharian: Veganství*. [online]. [cit. 2016-01-10]. Dostupné z:

<http://www.breatharian.eu/diet/vegan/>

¹⁸The Vegan Society: *History*. [online]. [cit. 2016-01-10]. Dostupné z:

<https://www.vegansociety.com/about-us/history>

a liquidariánství. Tato změna se však netýká pouze stravovacích návyků, ale i změny myšlenek, nazírání na světa a lidské osobnosti, čímž lze získat netušenou svobodu.¹⁹

Ve světě i v České republice bylo založeno několik organizací zabývajících se nejen vegetariánskou a veganskou stravou, ale především odlišným stylem života a představováním neustále nových možností, jak přistupovat k etické ochraně zvířat. (viz příloha A)

¹⁹Spektrum zdraví: *Pránická výživa neboli breathariánství - životní styl, který vyžaduje hodně pevnou vůli*. [online]. [cit. 2016-01-10]. Dostupné z: <http://www.spektrumzdravi.cz/pranicka-vyziva-neboli-breatharianstvi-zivotni-styl-ktery-vyzaduje-hodne-pevnou-vuli>

5 Analýza empirických dat

Následující kapitoly se věnují důsledkům současné intenzivní živočišné výroby a konzumace, které mají z hlediska ekologické etiky vliv jak na život zvířat, tak na život lidí, ale také na životní prostředí či ekonomickou situaci jednotlivých zemí a celého světa. Fakta, která budou uvedena, jsou častými důvody k přechodu na vegetariánskou nebo veganskou stravu. Jedná se o informace z prostředí intenzivních chovů zvířat, zacházení s nimi během samotného chovu, přepravy a usmrcování a o celkový negativní vliv nadměrné živočišné produkce na životní prostředí. U uvedených problémů bude zvažováno, zda je vegetariánství a veganství jedním z možných řešení, jak je napravit.

5.1 Velkochovy

Značný problém v současnosti tvoří velkochovy, které jsou na jedné straně vnímány jako obrovský pokrok v rychlosti produkce živočišných produktů, na straně druhé jsou považovány za místa, kde dochází k největšímu utrpení zvířat. Je pravdou, že farmářství na venkově, které známe z pohádek a reklamy, dnes již není skutečností. I malí farmáři se dnes přizpůsobují metodám velkých výrobců nebo z obchodu odcházejí. Farmaření v současné podobě není o chovu zvířat, ale o obchodě a zisku nahlížecích na zvířata jako na produktivní stroje. Nekonečnými nároky současného obchodu s živočišnými výrobky jsou zvyšování produkce a snižování ztrát, a tak se farmy pomalu mění v továrny, ve kterých se nebere v potaz, že je zacházeno s živými tvory. (Singer, 2001)

Velmi diskutovaným problémem ve velkochovech je prostor, ve kterém jsou zvířata umístěna většinou po celý jejich život. Ten je totiž ve většině případů velmi stísněný a nedovoluje zvířatům konat jejich přirozený pohyb, nehledě na to, že zvířata často nikdy nespátí denní světlo v jiném případě, než když jsou převážena na porážku.

V případě drůbeže jsou používány tzv. bateriové klece umístěné ve velkých halách drůbežáren. Do jedné takové klece s tradičními rozměry 30 cm x 50 cm se má vejít maximálně pět nosnic. Rozpětí křídel jedné slepice je asi 75 cm, prostor pro jednu z nich se tedy pohybuje mezi 1 450 až 300 cm² s ohledem na to, kolik jich v jedné kleci přebývá. (Singer, 2001) Logickým postupem pro farmáře hledící pouze na zisk je přeplňování těchto klecí. Vědci zabývající se chováním zvířat potvrzují, že omezování přirozených potřeb slepic (popelení, hrabání, mávání křídly) u nich způsobuje nudu a následný stres, který se projevuje abnormálním chováním jako je poškozování ostatních i sebe, což vede chovatele k velmi bolestivým protiopatřením (zkracování zobáků, vytrhávání peří). (Ondřej, 2012)

Švýcarsko začalo s vyřazováním bateriových klecí v roce 1981 a od roku 1992 musí mít slepice hnízda s měkkou podlahou, v Holandsku byly klece zakázány roku 1994 a ptáci by zde měli mít k dispozici prostory, ve kterých mají možnost hrabat, což patří k jejich přirozené

činnosti. Švédsko uzákonilo již v roce 1988 zákaz klecí pro drůbež, ale také pro dobytek, prasata a ovce byly ustanoveny co nejpřírodnější podmínky chovu. V evropských státech byly od osmdesátých let navrhovány různé zákony upravující chov drůbeže, ale nedošlo k závaznému řešení. (Singer, 2001) Teprve od roku 2012 se státy Evropské unie musí vzdát bateriových klecí úplně. Náhradu tvoří klece obohacené, nabízející více prostoru, místo na hnízdo, popelení, bidýlko a místo na obušování drápů, s celkovým prostorem na jednu nosnici 750 cm². (Ondřej, 2012)

Na území České republiky bylo ještě v roce 2011 asi 40 podniků využívajících bateriové klece, poslední byl zrušen k 10. 1. 2012. Chovatelé mají strach ze zisku konkurenčních států, kde daný zákon ještě neplatí. Dodržování zákona je kontrolováno Státní veterinární správou a jeho porušení může být trestáno pokutou až jedním milionem korun. Hrozbou z ekonomického hlediska jsou však ty státy, které samy přiznaly, že výměny klecí neuskuteční, mezi nimi je i Polsko tvořící pro Čechy největšího konkurenta na trhu, a tím pádem hrozí riziko porušování zákona českými společnostmi. Zvětšení prostoru pro jedno zvíře automaticky znamená zmenšení zisku, a ten si velcí farmáři neradi nechají ujít. K udržení respektu zákona mohou sloužit pravidelné již zmíněné kontroly a následné sankce. (Ondřej, 2012)

Tabulka 1: Počet hospodářských zvířat v klecích v EU v roce 2015

Počet hospodářských zvířat v klecích v EU v roce 2015				
Zvíře	Počet zvířat v klecích	Procento zvířat v klecích	Počet zvířat v neklecových chovech	Procento zvířat v neklecových chovech
Kachny a husy	40,5 mil.	90 %	4,5 mil.	10 %
Slepice	289 mil.	58 %	209 mil.	42 %
Králíci	329 mil.	99 %	3 mil.	1 %
Prasnice	12,6 mil.	90 %	1,4 mil.	10 %

Zdroj: ŠOŇKOVÁ, Romana. Konec doby klecové. *Krása našeho domova*, 2015, vol. 15, no. 57, s. 8 – 9.

Zobrazená tabulka uvádí počet zvířat chovaných v klecích a počet zvířat chovaných volně v roce 2015. Jsou zde zahrnuta data pouze ze států Evropské Unie a jsou vybrány druhy, u kterých je klecový chov běžnou záležitostí. Z údajů vyplývá, že se v klecích nechovají pouze malá zvířata, ale z devadesáti procent také březí prasnice. Největší počet klecového chovu tvoří králíci, kteří jsou druhým nejvíce chovaným hospodářským zvířetem v EU. V Belgii byla tato skutečnost ošetřena zákazem chovu králíků v klecích a od roku 2014 se uplatňuje tzv. parkový systém, který umožňuje zvířatům více prostoru, úkryty, seno, slámu a pohodlnější podlahu. Systém začíná být postupně uplatňován i v jiných zemích. Největší procento volně chovaných tvorů ze zde uvedených tvoří slepice. (Šoňková, 2015)

Nejinteligentnějším tvorem, který je chován hlavně z konzumních důvodů, je prase. Jeho inteligenci Singer (2001) přirovnává k inteligenci psa. Stejně jako drůbeži je prasatům

znemožněno instinktivní chování, kterým může být rytí, budování hnízd pro mláďata nebo vylučování mimo místo odpočinku (prasata jsou ve skutečnosti velmi čistotná zvířata, ale na farmách nemají kvůli prostoru příležitost tuto vlastnost projevit). Tato nuda poté vede k stereotypnímu abnormálnímu chování, nejčastějším je okusování ocásků vyvolávající agresi. Riziko soubojů mezi prasaty opět vede chovatele k bolestivému zákroku – kupírování (odstraňování) ocásků. Toto opatření se provádí bez anestezie a co nejtupějšími nůžkami, jelikož je tak zastaveno krvácení. Dostatek místa se prasatům neposkytuje jednak z důvodu snahy co největšího využití prostoru dané firmy pro co největší zisk, jednak proto, že prasata s nedostatkem pohybu rychleji přibývají na váze. Pozitivnějším faktem je, že u chovů prasat ještě nedochází k jejich uzavírání všude a ne v takovém množství jako u drůbeže. Další problém činí roštové podlahy bez jakékoliv měkké podestýlky, ty usnadňují údržbu klecí, ale maří nohy zvířat, která nejsou schopna celý život stát na tvrdé podlaze s mezerami. Riziko jak pro zvíře, tak pro zaměstnance velkofarem tvoří nedostatek vzduchu a jeho špatná kvalita, což je způsobeno velkým množstvím zvířat v uzavřeném prostoru. (Singer, 2001)

Problém ve velkochovech však netvoří pouze nevhodné řešení prostoru, ale i jiná fakta, například zásah člověka do uspořádanosti sociálního chování zvířat (odebírání mláďat od matek ihned po narození). Každý zvířecí druh má přirozenou potřebu, stejně jako člověk, patřit do určité skupiny s fungující hierarchií a citovými vazbami.

Ze všech zmíněných nemorálních metod zacházení se zvířaty ve velkochovech je nejhorsším případem chov telat pro měkké, světlé maso. Měkkého masa je docíleno tím, že je teleti zakázán jakýkoliv pohyb, aby neztuhlo jeho svalstvo, především pohyb venku, jelikož požívání rostoucí trávy přisívá k tmavnutí masa. Telata jsou ihned po narození přemístěna do samostatných kotců s rozměry 60 cm x 140 cm, kde mají roštovou podlahu s velkými mezerami, která není vhodná pro žádné zvíře s kopyty, a nemohou v něm otočit hlavu, aby pečovala o svou srst, nemohou ani dosáhnout přirozených poloh (např. natáhnout nohy). Podstatou barvy masa, která zřejmě na chuti a výživě masa nic nemění a jedná se pouze o estetický požadavek, je záměrné vyvolávání chudokrevnosti u telat, která jsou od narození odebírána matkám a nejsou krmena ničím jiným, než vysoko proteinovým krmivem složeným z nízkotučného sušeného mléka, minerálů, vitaminů a léků podporujících růst. Železo se jim uměle podává pouze v kontrolovaném množství, které je udrží při životě, ale světlou barvu zachová. Nedostatek železa telata pociťují, a tak často olizují všechny kovové části svých kotců, to však bylo zjištěno chovateli a v současnosti je většina kotců celá ze dřeva. Touha po železe je také důvodem, proč chovatelé umísťují telata do tak malých prostor, kde se nemohou otočit dozadu. Určité procento železa je obsaženo v moči a telata olizovala prkna s vlastní močí. Největší zátěží je však pro telata izolace od matky ihned po narození, chybí jim citová vazba, sání mléka a jsou frustrovaná. (Singer, 2001)

Pravdou je, že se telecí maso neprodukuje v takovém množství jako například maso drůbeží, ale tímto nelze utrpení mláďat omlouvat.

Zacházení s telaty, ale i ostatními zvířaty chovaných ve velkochovech pro lidské účely je důkazem toho, co tvrdí Singer – pro lidské zájmy, které překračují rámec uspokojování nezákladnějších potřeb, jsou lidé schopni upírat tyto primární potřeby jiným tvorům.

Pokud si uvědomíme, že jsou všechna zvířata živí tvorové stejně jako lidé, nikoliv zdroje potravin, nelze toto zacházení přijmout jako morálně správné. Někteří chovatelé obhajují velkochovy argumentem, že hlavním hodnotícím kritériem prospívání zvířat je jejich produktivita, která je možná i v nepříznivých podmínkách. Pokud těžce zraněná slepice snese vejce (slepice jsou schopny snášet vejce i v nejhorsím zdravotním stavu), je produktivní, a tudíž se jí daří dobře. Peter Singer (2001) ale odmítá hodnocení prospívání zvířat na základě vyprodukovaných vajec, masa, mléka atd. Nelze zaměnit prospívání ve smyslu blahobytu s produktivitou ve smyslu výkonu.

5.2 Transport zvířat

Transport zvířat byl první pohnutkou k mohutné vlně protestů humánních hnutí. Pokud jsou zvířata transportována, důvodem bývá většinou jejich porážka. Na přelomu 19. a 20. století musela zvířata vydržet dlouhé cesty v nepřetržitě jedoucích vozech a vagónech bez jídla a pití a s faktem, že několik zvířat cestu nepřežije, se počítalo. Později začaly v Americe vznikat zákony upravující dobu strávenou v přepravních vozech bez jídla a pití a počet přestávek na odpočinek. Díky těmto omezením a zkvalitněním metod přepravy Singer považuje transport společně s porážkou v současnosti za menší míru utrpení, než samotný chov. (Singer, 2001)

Většina zvířat zažívá zkušenost jako přepravu pouze jednou v životě a z pozorovaných reakcí lze předpokládat, že jim cesta působí stres. Zvířata (především dobytek) během přepravy výrazně ubývají na váze nebo u nich propuká zápal plic a velmi často dochází k poranění nohou nebo jiných částí těla, i přesto, že se metody přepravy neustále zkvalitňují. V některých případech se v létě projevuje silná dehydratace, v zimě prochladnutí. (Singer, 2001) Průběh přijatelného transportu je závislý na spoustě faktorů, jako je délka trasy, ohleduplnost přepravce, dodržování počtu umístěných zvířat v jednom voze, vybavení přepravujícího vozu nebo vagónu, dodržování pauz určených k odpočinku a občerstvení zvířat.

V ČR je přeprava zvířat upravena nařízením Rady ES č. 1/2005 o ochraně zvířat během přepravy a souvisejících činností a o změně směrnic 64/432/EHS a 93/119/ES a nařízení č. 1255/97, jež má přednost před zákonem. Toto nařízení se vztahuje k živým obratlovcům, ale nezahrnuje ochranu zvířat nesouvisejících s hospodářskou činností a přepravu za účelem veterinární péče. Obecné podmínky nařízení uvádí, že nikdo nesmí přepravu provádět způsobem, který by zvířatům přiváděl zranění nebo zbytečné utrpení, délka cesty by měla být

minimalizována, zvířata musí být pro přepravu způsobilá podle určených kritérií, dopravní prostředky musí být vyhovující, personál musí být na zacházení se zvířaty vyškolen a během cesty je nutné respektovat uspokojování potřeb zvířat (krmivo, napájení, odpočinek). Přepravce obdrží k přepravě povolení a pro dlouhotrvající cesty (více než osm hodin) je nutné vlastnit zvláštní povolení. (Prchalová, 2009, s. 61)

5.3 Usmrcování zvířat

Porážky zvířat by v současnosti měly být prováděny v mnoha zemích humánně, tedy bezbolestně pomocí omráčení elektrickým proudem nebo omračovací pistole a následným podříznutím krku. V těchto případech by nemuselo být pro zvířata utrpením samotné usmrcení, ale spíše zacházení, které mu předchází – chov a transport. Pomůcky a metody pro bezbolestnou smrt jsou dostupné, problémem je, že je někteří chovatelé nepoužívají z finančních důvodů nebo z důvodu nedostatečně vyškolených pracovníků. V některých státech jsou také povoleny výjimky týkající se muslimských nebo židovských tradic a rituálů, které vyžadují, aby bylo zvíře při porážce zcela při vědomí. Častým problémem je i to, že se některé zákony upravující humánnost porážek týkají dobytka a prasat, ale neupravují například usmrcení drůbeže. Někteří psychologové dokonce vyvrací bezbolestnost omráčení elektrickým proudem, a tím pádem tedy bezbolestnou smrt zvířat, jelikož šoková terapie u lidí je prováděna vždy pod celkovou anestezií a ti, kdo utrpěli elektrický šok, potvrzují pocit bolesti. Není tedy zaručeno, že je tento typ omráčení zcela bezbolestný. (Singer, 2001)

V ČR je porážení zvířat upraveno v Zákonu č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů. V České republice může usmrcování zvířat provádět pouze veterinární lékař, odborně způsobilá osoba, nebo zletilá osoba pod jejím odborným dohledem. Nařízení Rady ES č. 1099/2009 o ochraně zvířat stanovuje metody usmrcování, jejichž porušením dochází k trestnému činu: utopení, udušení, použití látek a přípravků, které neuvedou zvíře do celkového znecitlivění a nezpůsobí bezpečně následnou smrt, ubití, ubodání a jiné praktiky způsobující nepřiměřenou bolest a utrpení, použití elektrického proudu, pokud ihned nedojde ke ztrátě vědomí, použití lepů dlouhodobě omezujících pohyb zvířete tak, že ke smrti dojde v důsledku nedostatku potravy a tekutin. Toto ustanovení se týká hospodářských a volně žijících zvířat. (Prchalová, 2009, s. 47)

V předchozích kapitolách byly popsány skutečnosti, kvůli kterým lze o velkém množství chovaných zvířat za účelem konzumu uvažovat jako o neetickém. Zvířata určená ke konzumaci podstupují příliš velké utrpení kvůli lidským požadavkům na živočišné produkty, ty jsou však produkovány v přemíře a nejsou pro člověka důležité v takovém množství, aby byla zvířata redukována na masovou výrobu. Maso není pro lidi důležitou složkou potravy a dokonce i bez jeho existence by nedošlo k hladu, jelikož jsou lidé schopni uživit se i bezmasou stravou. Proto

je zbytečné utrpení, které musí zvířata kvůli lidem podstupovat. Takto pojatá neetičnost v zacházení se zvířaty byla hodnocena ve vztahu k nim samotným, nyní se práce bude zabývat dopady živočišné výroby, které nevychází přímo z nakládání s živočichy, ale hodnocení etičnosti či neetičnosti vychází ze vztahu k lidem, k životnímu prostředí nebo ekonomické situaci ve světě.

5.4 Ekonomické dopady živočišné produkce

V současné době by měla být věnována pozornost ekonomickému hledisku masné stravy, která je nejnákladnějším způsobem obživy. Většina rostlinných plodin je pěstována pro výkrm hospodářských zvířat, naopak pro přímou konzumaci lidmi je jich pěstováno minimum. Světová zdravotnická organizace a Organizace pro jídlo a zemědělství uvedla, že plocha jednoho hektaru může uživit jednoho až dva lidi za předpokladu pěstování plodin pro dobytek a například 19 lidí při pěstování rýže pro přímou konzumaci nebo 22 lidí při pěstování brambor pro přímou konzumaci. Je nutné brát ohled na to, o jaký druh zvířat a plodin se jedná v konkrétních případech, ve všech je však výhodnější pěstování rostlin k přímé lidské spotřebě. (Kulhavý, 2007) Paradoxem je, že asi 60 % rostlinné potravy pro hospodářská zvířata je pěstována v rozvojových zemích. Nasycení Evropanů a Američanů tedy zajišťují plochy rozvojových zemí například v Africe, Jižní Americe nebo západní Asii, které z těchto potravin nezískají žádnou část pro sebe.²⁰

Produkce masa je tedy velmi náročná jak na zmíněnou rozlohu půdy, tak na spotřebu energie, jelikož se v zemědělství spotřebuje nejvíce pohonných hmot, a vody. Davisová a Melinová (2008, s. 7) uvádějí, že ve Spojených Státech se 50 % spotřebované vody užije pouze pro chov hospodářských zvířat, přičemž je spotřebováno průměrně 100krát více vody pro výrobu jednoho kilogramu hovězího masa (až 15 500 litrů vody)²¹ než na vypěstování jednoho kilogramu pšenice. Pro srovnání je také uveden příklad, kdy se na veganské potraviny zkonsumované během jednoho roku spotřebuje méně vody než na potraviny „nevegetariána“ zkonsumovaných za jeden měsíc.

Pitná voda je přitom v posledních letech problematicky dostupným zdrojem v některých rozvojových zemích a výše uvedené údaje se zdají být vzhledem k tomuto faktu nelogické. Stejně je to s hladem. V rozvojových zemích umírají hlady denně vysoké počty lidí a vedle toho existují statistiky zobrazující plýtvání potravinami a přírodními zdroji v Evropě a ve Spojených Státech,

²⁰ Etické vegetariánství: *Lze říci víc o negativních ekologicko-sociálních dopadech při konzumaci masa?* [online]. [cit. 2016-04-01]. Dostupné z: <http://www.eticke-vegetarianstvi.cz/vegetarianstvi/lze-rici-vic-o-negativnich-ekologicko-socialnich-dopadech-pri-konzumaci-masa-58/>

²¹ HOEKSTRA, ARJEN Y. *Vodní stopa potravin*. [online]. [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: http://www.rozvojovka.cz/download/docs/36_vodni-stopu-potravin.pdf

kteře jsou pro jiné nedostupné.²² Tyto paradoxy ospravedlňují domněnku, že je hlad a nedostatek vody uměle vyvolaným jevem a přibývající počet vegetariánů a veganů by jej mohl velmi pozitivně ovlivnit, ne-li úplně zastavit. Ekonomika vyspělých států a jejich hospodaření s dostupnými přírodními zdroji má také vliv na etický aspekt vegetariánství, ten se však netýká přímo zvířat, ale lidí, kteří na živočišnou produkci doplácí.

5.5 Dopady živočišné produkce na životní prostředí

Nadměrná živočišná produkce přispívá k znečišťování životního prostředí. Současné zemědělství bylo Agenturou pro ochranu životního prostředí ve Spojených Státech označeno největším znečišťovatelem tamějšího vodního systému. Voda je nejvíce znečišťována mrvou tvořenou exkrementy, močí a podestýlkou, která má sloužit jako přírodní hnojivo. Zvířata jí však vyprodukují více, než je potřebné k hnojení půdy, a její nadbytek se dostává do řek, jelikož není zpracován v kanalizačních systémech ani v čističkách odpadních vod. (Davisová, Melinová, 2008, s. 7)

Stále více ohroženým ekosystémem na Zemi jsou tropické deštné lesy, kde se vyskytuje polovina světových druhů zvířat a rostlin. Tropické deštné lesy jsou neustále káceny z různých důvodů (obchod se dřevem, produkce ilegálních drog, chov dobytka). V deštných lesích je dobytek chovaný levně a hovězí maso je produkováno do fast food řetězců. (Davisová, Melinová, 2008, s. 8) S ubývající rozlohou těchto lesů jsou tedy ohroženy jak živočišné druhy (je odhadováno, že s každým pokáceným stromem ubude až třicet druhů rostlin, sto druhů hmyzu a tucty ptáků, plazů a savců), tak kultury lidí žijící uprostřed lesů, především v Latinské Americe.²³

Aktuálním environmentálním problémem je rychlá proměna krajiny v pouště (desertifikace), na čemž se také podílí chov zvířat. K přeměně dochází v důsledku nadměrného spásání půdy, která poté ztuhne a nedokáže dobře absorbovat vodu. S každým deštěm se odplavuje svrchní půda, jež je potřebná pro úrodu. Její obnovení v přírodě trvá tisíce let a úbytek orné půdy je rizikem pro současné zemědělství. (Davisová, Melinová, 2008, s. 8)

Chov velkého množství hospodářských zvířat má vliv také na klima. Z velkochovů a velkých farem jsou produkovány plyny jako oxid uhličitý, metan, rajský plyn nebo freony. Oxid uhličitý pochází především z používání fosilních paliv při dopravě krmiva, přepravě zvířat,

²² Etické vegetariánství: *Lze říci víc o negativních ekologicko-sociálních dopadech při konzumaci masa?* [online]. [cit. 2016-04-01]. Dostupné z: <http://www.eticke-vegetarianstvi.cz/vegetarianstvi/lze-rici-vic-o-negativnich-ekologicko-socialnich-dopadech-pri-konzumaci-masa-58/>

²³ Different Life: *Problematika kácení tropických pralesů.* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.differentlife.cz/ekologie02.htm>

vyhřívání velkých budov. Množství metanu (15–20 %), je produkováno přímo zvířaty (vzniká v důsledku trávicích procesů přežvýkavců) a k vzniku rajsých plynů přispívají chemická hnojiva, jimiž je hnojena potrava chovaných zvířat. Freony se uvolňují v důsledku stále nutnějšího zmrazování produktů kvůli jejich delšímu uchování. (Davisová, Melinová, 2008, s. 8) Všechny uvedené plyny přispívají ke vzniku skleníkového efektu. Podle Organizace pro výživu a zemědělství OSN (FAO) je živočišnou výrobou produkováno více skleníkových plynů než dopravou. FAO uvedla, že živočišná výroba produkuje 65 % emisí oxidů dusíku po celém světě z celkového objemu, přičemž jsou tyto emise na vznik skleníkového efektu vlivnější než oxid uhličitý. Rizikový je také nadměrný vznik čpavku, jenž je příčinou vzniku kyselých dešťů.²⁴

Organizace pro výživu a zemědělství OSN uvedla několik návrhů na zlepšení situace. V případě ohrožení orné půdy navrhuje kontrolu využívání pastvin, využívat konzervaci půdy a vysazovat stromy, které zlepšují stabilitu půdy. Na zlepšení atmosféry a klimatu bylo navrženo zlepšení kvality krmiva zvířat a budování stanic na produkci bioplynu, díky nimž by byla umožněna recyklace hnoje. V případě vody by bylo vhodné zlepšit efektivitu zavlažovacích systémů a zavést daně, jež by odradily chovatele umisťovat velké počty zvířat do blízkosti měst.²⁵

Na základě uvedených rizik pro zvířata, lidi i planetu zahájila organizace Lidé pro etické zacházení se zvířaty (PETA) kampaň týkající se zdanění masa. Představitelé organizace a ochránci práv zvířat požadují při koupi masa zaplatit za každého půl kilogramu masa navíc 10 centů spotřební daně. Peníze získané z daní se pak mají použít k účelům zdravotní výchovy a preventivní medicíny. Aktivisté požadují též rozšířit úlevu na daních pro vegetariány a vegany, stejně jako je úleva poskytnuta majitelům hybridních automobilů, jelikož vegetariáni a vegani jsou zodpovědní za nižší emise skleníkových plynů a za celkově menší míru poškozování životního prostředí. Spotřební daň na maso ani daňové úlevy doposud nebyly schváleny a kampaň stále probíhá.²⁶

5.6 Shrnutí poznatků

Předchozí fakta zobrazující několik důsledků živočišné výroby se stávají stále diskutovanějšími a více pronikají do povědomí společnosti. Z uvedených poznatků lze vyvodit závěr, že alespoň omezení výroby a produkce masa a živočišných produktů by mohlo pozitivně přispět k výsledkům, které lze z morálního hlediska hodnotit kladně, ať už by se jednalo o humánnější zacházení se zvířaty, o poskytování potřebného množství vody a potravin potřebným lidem a chudým zemím, nebo o zlepšení celkového stavu přírody a tím zachování

²⁴Česká vegetariánská společnost: *Negativní dopady živočišné výroby na životní prostředí*. [online]. 2007 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.vegspol.cz/view.php?cislocianku=2007060008>

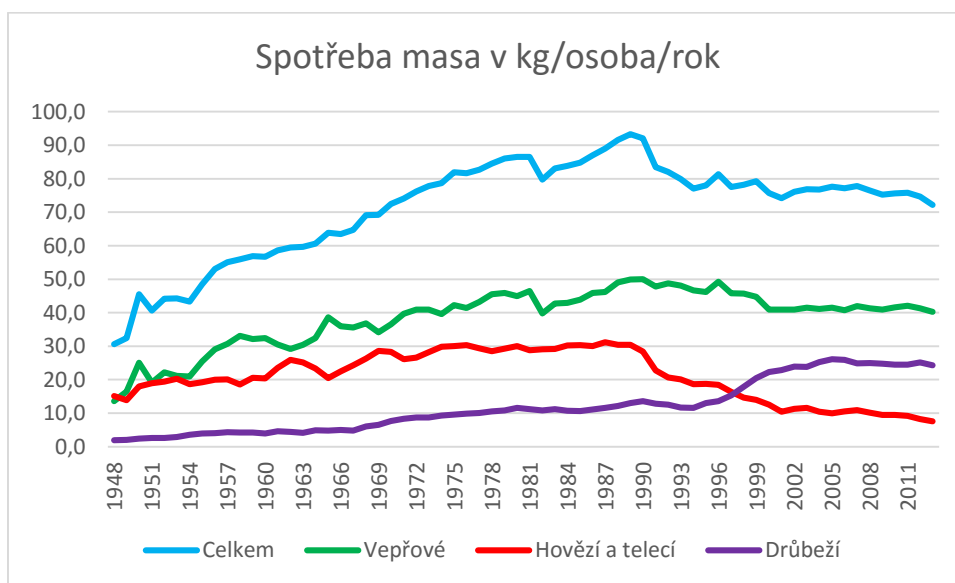
²⁵ Tamtéž.

²⁶ PETA: *Tax meat*. [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.peta.org/features/tax-meat/>

podmínek pro lidský život po delší dobu. Z uvedených údajů tedy vyplývá, že vegetariánství a veganství může být formou pomoci pro samotná zvířata, ale také pro lidstvo jako celek a alespoň to by měl být důvod k uvědomění si etického vztahu k přírodě.

Organizace pro výživu a zemědělství OSN udává, že z veškerého procentuálního objemu pozemské fauny je až 20 % zastoupeno hospodářskými zvířaty chovaných za účelem získání masa a mléka.²⁷ Přesto byl zaznamenán pokles spotřeby masa přibližně za posledních dvacet let, což lze vyvodit z následujícího grafu.

Graf 1: Spotřeba masa v kilogramech na osobu za 1 rok

Zdroj: http://vitejtenazemi.cz/cenia/index.php?p=spotreba_masa_a_vegetarianstvi&site=spotreba

Zobrazený graf zachycuje vývoj spotřeby masa v kilogramech na jednu osobu během jednotlivých roků (1948–2011). Zobrazené hodnoty se zde týkají pouze vepřového, drůbežního a hovězího masa společně s masem telecím. K ostatním hospodářským zvířatům nebylo nalezeno dostatečné množství dat. Z grafu lze vyčíst, že celková produkce masa se zvyšovala po druhé světové válce po roce 1948. Lze předpokládat, že původně byla produkce masa zvyšována s dobrým úmyslem, neboť právě po skončení války se společnost snažila předejít bídě a cílem bylo zajistit jídlo pro všechny. Každodenní spotřeba masa a živočišných produktů však rapidně rostla a jejich nedostatek v současnosti nikoho netrápí. S touto změnou se také výrazně změnil přístup ke zvířatům, což vyplývá z uvedených metod a podmínek ve velkochovech. Nyní však ve společnosti narůstají tendence k ochraně zvířat, k větší péči o lidské zdraví pomocí změny stravy a z grafu lze usoudit, že zhruba ve dvou posledních desetiletích celková spotřeba masa

²⁷ Česká vegetariánská společnost: *Negativní dopady živočišné výroby na životní prostředí*. [online]. 2007 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.vegspol.cz/view.php?cisloclanku=2007060008>

klesá. Je tedy možné očekávat změnu přístupu k nadměrné spotřebě živočišných produktů a zlepšení dopadů konzumace živočišné stravy, jež byly uvedeny v předchozích kapitolách.

Závěr

Bakalářská práce se zaměřila na hodnocení etických stránek vegetariánství a veganství. Pokusila se postihnout problematiku etického hodnocení již od kořenů, proto byl v prvních kapitolách věnován prostor pojmům etika a morálka a jejich vývoji. Byl představen současný problém ekologické krize a některé pohledy na něj. Hlavní faktory stále se bortícího vztahu mezi lidmi a přírodou jsou shledávány například ve zhoršující se kvalitě vzduchu a s tím spojenými nemocemi dýchacích cest, dále pak v ničení důležitých ekosystémů nebo ve změně klimatu na Zemi.

Z tradiční etiky vznikla etika ekologická řešící v podstatě stejné otázky jako etika, přičemž rozšiřuje oblast objektů, kterých se zkoumané otázky týkají, i na jiné živé bytosti než lidské a v některých případech také na životní prostředí. Ekologická etika obsahuje několik oblastí zaujímajících odlišné postoje v nazírání na vztah člověka a přírody. Hlavní odlišnost postojů spočívá v tom, zda se v zacházení s přírodou nahlíží primárně na hodnotu člověka, nebo je brána v úvahu i hodnota jiného života než lidského.

Vegetariánství a veganství jsou v současné době stále se rozšiřujícími fenomény, ačkoliv jejich přítomnost ve společnosti sahá daleko do historie. K jejich přijetí jako životního stylu se lidé rozhodují z různých důvodů, přičemž je jedním z nich právě důvod etický. Statistiky ukazují, že počet lidí stravujících se vegetariánsky nebo pouze rostlinnou stravou v celém světě narůstá, jejich počet v jednotlivých zemích a oblastech je do jisté míry ovlivněn i tamějšími náboženskými a kulturními tradicemi. Existuje několik možností, jak k vegetariánské a veganské stravě přistupovat, proto vegetarián a vegan nejsou zcela hotové pojmy. Každý z nich má další rozdělení založená na typu stravy nebo na typu úpravy stravy.

Aspekty uvedené v poslední kapitole poukazují v několika ohledech na to, že život bez živočišných produktů by teoreticky mohl být etičtější než život založený na jejich konzumaci. Masná strava není zásadní složkou pro lidský organismus a v současné situaci by bylo nápomocné alespoň omezení její konzumace. Pokud by každý člověk omezil masnou stravu, byla by snížena i masná produkce a bylo by možné změnit přístup k chovaným zvířatům a pomoci ohrožené přírodě. Na základě představených faktů lze tedy tvrdit, že současná nadměrná živočišná výroba má prokazatelně nemorální dopady jak na zvířata, tak na lidstvo a Zemi a stává se tak důležitým tématem ekologické etiky.

Literatura

- ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0917-5.
- BÍLÝ, Jiří. *Základy etiky, estetiky a religionistiky*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s. r. o., 2005. ISBN 80-86861-21-X.
- BINKA Bohuslav, Ivo ROLNÝ a Josef ŠMAJS. *Etika, ekonomika, příroda*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4293-9.
- BINKA, Bohuslav. *Analýza hlubinné ekologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4548-4.
- BLECHA, Ivan, et al. *Filosofický slovník*. Olomouc, 2002. ISBN 8071820644.
- BRÁZDA, Radim. *Úvod do srovnávací etiky*. Praha: KLP, 1998. ISBN 80-85917-46-7.
- CAPRA, Fritjof. *Bod obratu*. Praha: DharmaGaia a Maťa, 2002. ISBN 80-85905-42-6.
- CARSON, Rachel. *Silent Spring*. Boston: Houghton Mifflin, 1962. ISBN 0395075068.
- ČEJKA, Jan. *Zvířata jsou naši bližní*. Praha: Práh, 2010. ISBN 978-80-7252-317-7.
- ČERNÝ, David. Euthanasie a etika: preferenční utilitarismus Petera Singera. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, 2012, roč. 2, č. 3, s. 17 – 30. ISSN 1804-8137.
- DAVISOVÁ Brenda a Vesanto MELINOVÁ. *Průvodce (začínajícího) vegetariána*. Radňovice: AK, 2008. ISBN 978-80-904291-0-9.
- KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: Kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-85850-86-4.
- KOLÁŘSKÝ, Rudolf. *Filosofický význam současné ekologické krize*. Praha: Filosofia, 2011. ISBN 978-80-7007-361-2.
- KULHAVÝ, Jiří. *Vegetariánské hnutí v České republice a v Církvi adventistů sedmého dne*. Závěrečná práce. Teologický seminář Církve adventistů sedmého dne, 2007.
- LEOPOLD, Aldo. *Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky*. Tulčík: Abies – Vydavatel'stvo lesoochranského zoskupenia VLK, 1999. ISBN 80-88699-13-4.
- MEDŘICKÁ, Jitka. *Psychologické a sociální aspekty vegetariánství*. Diplomová práce. Praha: Karlova Univerzita v Praze. Filosofická fakulta, 2008.
- MOLDAN, Bedřich. *Podmaněná planeta*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2015. ISBN 978-80-246-3012-0.

- PETRUSEK Miloslav a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
- PHILLIPS, Frankie. Vegetarian Nutrition. *British Nutrition Foundation*. Bulletin, 2005, vol. 30, no. 2, s. 132–167.
- POLÁKOVÁ, Jolana. Autentické možnosti teorie hodnot, *Filosofický časopis*, roč. 41, č. 2, 1993. ISSN 0015-1831.
- PRCHALOVÁ, Jana. *Právní ochrana zvířat*. Praha: Linde Praha akciová společnost, 2009. ISBN 978-80-7201-763-8.
- PŮBALOVÁ, Ludmila a Gabriel ŠVEJDA. *Ekologická etika*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012. ISBN 978-80-87472-44-6.
- SINGER, Peter. *Osvobození zvířat*. Praha: Práh. 2001. ISBN 80-7252-042-3.
- SKÝBOVÁ, Marie. *Etika a příroda: Proč brát morální ohledy na přírodu?* Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011. ISBN 978-80-87378-80-9.
- SKÝBOVÁ, Marie. *Vlastní hodnota přírody*. Disertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého. Katedra filozofie, 2008.
- ŠOŇKOVÁ, Romana. Konec doby klecové. *Krása našeho domova*, 2015, roč. 15, č. 57, s. 8 – 9. ISSN 1213-5488.
- THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-806-6.

Elektronické zdroje

Česká společnost pro výživu a vegetariánství: *O nás*. [online]. [cit. 2016-01-18]. Dostupné z: <http://csvv.cz/index.php/o-nas>

Česká vegetariánská společnost: *Co je česká vegetariánská společnost*. [online]. 2005 [cit. 2016-01-13]. Dostupné z: <http://www.vegspol.cz/view.php?cislocclanku=2005080001>

Česká vegetariánská společnost: *Negativní dopady živočišné výroby na životní prostředí*. 2007 [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.vegspol.cz/view.php?cislocclanku=2007060008>

Česká vegetariánská společnost: *Vegetariánství a náboženství*. [online]. 2005 [cit. 2015-12-11]. Dostupné z: <http://www.vegspol.cz/view.php?cislocclanku=2005100003>

Different Life: *Problematika kácení tropických pralesů*. [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.differentlife.cz/ekologie02.htm>

Etické vegetariánství: *Lze říci víc o negativních ekologicko-sociálních dopadech při konzumaci masa?* [online]. [cit. 2016-04-01]. Dostupné z: <http://www.eticke-vegetarianstvi.cz/vegetarianstvi/lze-rici-vic-o-negativnich-ekologicko-socialnich-dopadech-pri-konzumaci-masa-58/>

Food not bombs: *Co to je Food not bombs*. [online]. [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://food-not-bombs.cz/co-to-je-food-not-bombs>

HARIBOL, vegetariánská jídelna: *Náboženské důvody*. [online]. [cit. 2015-12-11]. Dostupné z: <http://www.haribol.cz/lzice-revoluce/nabozenske-duvody/>

HERTL, David. Český rozhlas: *Rachel Carsonová a její kniha, která změnila svět*. 2016. [online]. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/plus/portrety/_zprava/rachel-carsonova-a-jeji-kniha-ktera-zmenila-svet--1590182

HOEKSTRA, ARJEN Y. *Vodní stopa potravin*. [online]. [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: http://www.rozvojovka.cz/download/docs/36_vodni-stop-a-potravin.pdf

Malá encyklopedie vegetariánství: *Lev Nikolajevič Tolstoj a vegetariánství*, 2015, [online]. [cit. 2016-01-09]. Dostupné z: <http://www.vegetarianstvi.org/lev-nikolajevic-tolstoj-vegetarianstvi/>

Nadace na ochranu zvířat: *Kdo jsme*. [online]. [cit. 2016-01-18]. Dostupné z: <http://www.ochranazvirat.cz/27/czech/rubrika/kdo-jsme/>

Nadace na ochranu zvířat: *Připomínky Nadace ke změnám zákona na ochranu zvířat proti týrání*. [online]. [cit. 2016-01-18]. Dostupné z:

<http://www.ochranazvirat.cz/772/czech/clanek/pripominky-nadace-ke-zmenam-zakona-na-ochranu-zvirat-proti-tyrani/>

NĚMEČEK, Miroslav. *Breatharian: Veganství*. [online]. [cit. 2016-01-10]. Dostupné z:

<http://www.breatharian.eu/diet/vegan/>

ONDŘEJ MACH, Martin. *Ekolist: Vítězství ochránců zvířat: Od letoška se nesmí používat bateriové klece pro chov nosnic*. [online]. 2012. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z:

<http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/vitezstvi-ochrancu-zvirat-od-letoska-se-nesmi-pouzivat-bateriove-klece-pro-chov-nosnic>

PETA: *Our Mission Statement*. [online]. [cit. 2016-01-12]. Dostupné z:

<http://www.peta.org/about-peta/>

PETA: *Tax meat*. [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.peta.org/features/tax-meat/>

PETRŮ, Marek. *Časopis Vesmír: Trpět „jako zvíře“*. [online]. 2001. [cit. 2016-03-11].

Dostupné z: <http://casopis.vesmir.cz/clanek/trpet-jako-zvire#pozn2>

Proti srsti: *Bojkot kanadských mořských produktů pomáhá zastavit lov tuleňů*. [online]. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.protisrsti.cz/zachrante-tulene/bojkot-kanadskych-morskych-produktu-pomaha-zastavit-lov-tulenu.htm>

Spektrum zdraví: *Pránická výživa neboli breathariánství - životní styl, který vyžaduje hodně pevnou vůli*. [online]. [cit. 2016-01-10]. Dostupné z: <http://www.spektrumzdravi.cz/pranicka-vyziva-neboli-breatharianstvi-zivotni-styl-ktery-vyzaduje-hodne-pevnou-vuli>

Svoboda zvířat: *Kdo jsme*. [online]. [cit. 2016-01-18]. Dostupné z:

<http://www.svobodazvirat.cz/o-nas/kdo-jsme.htm>

Svoboda zvířat: *Veganství/Vegetariánství*. [online]. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z:

<http://www.svobodazvirat.cz/kampane/vegetarianstvi-veganstvi.htm>

ŠŤASTNÝ, Jan. *Česká vegetariánská společnost: Vegetariánská výročí v roce 2004*. [online].

2005. [cit. 2016-01-10]. Dostupné z: <http://www.vegspol.cz/view.php?cislocianku=2005090004170>

The Vegan Society: *History*. [online]. [cit. 2016-01-10]. Dostupné z:

<https://www.vegansociety.com/about-us/history>

The Vegan Society: *What we do*. [online]. [cit. 2016-01-13]. Dostupné z:
<https://www.vegansociety.com/about-us/what-we-do>

Učíme se příběhy: *Jaroslav Škvařil: Dnešnímu člověku je třeba pomoci v těch nejobyčejnějších věcech, jako jsou pohyb, dech a výživa*. [online]. [cit. 2016-01-20]. Dostupné z:
<http://www.ucimesepribehy.cz/pribehy/jaroslav-skvaril/%E2%80%9Cdneshnimu-cloveku-je-treba-pomoci-v-tech-nejobycejnejsich-vecech,-jako-je-pohyb,-dech-a-vyziva.%E2%80%9D>

Veganská asociace: *O projektu*. [online]. [cit. 2016-01-18]. Dostupné z:
<http://www.veganskaasociace.cz/index.php>

Veganská společnost: *Co děláme*. [online]. [cit. 2016-01-18]. Dostupné z:
<http://veganskaspolecnost.cz/o-nas/co-delame/>

Vegetarian Society: *About us*. [online]. [cit. 2016-01-13]. Dostupné z:
<https://www.vegsoc.org/aboutus>

Vegetarian: *Dějiny a cíle mezinárodní vegetariánské unie*. [online]. [cit. 2016-01-12]. Dostupné z: <http://www.vegetarian.cz/predstav/ivu.html>

Vegetarian: *Kvantitativní výzkum hodnocení výroků z oblasti vegetariánství*. 2003, STEM/MARK, a. s. [online]. [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: <http://www.vegetarian.cz/ostatni/stenmark%20o%20veget.html>

Vegetariáni: *Rozdíly mezi hlavními druhy vegetariánství*. Tabulka č. 1. [online]. [cit. 2016-01-12]. Dostupné z: <http://vegetariani.asp2.cz/zdravi.aspx>

Seznam příloh

Příloha A: Vegetariánské a veganské organizace	I
--	---

Příloha A: Vegetariánské a veganské organizace

Ve světě i v České republice bylo založeno několik organizací zabývajících se nejen vegetariánskou a veganskou stravou, ale především odlišným stylem života a představováním neustále nových možností, jak přistupovat k etické ochraně zvířat.

Nejvýznamnější celosvětovou organizací je **Mezinárodní vegetariánská unie** (International Vegetarian Union), jež byla založena v roce 1908 v Drážďanech. Nyní je registrovaná ve Spojeném Království a je neziskovou organizací. Garantem je Mezinárodní rada, která je volena na každém světovém vegetariánském kongresu. Hlavním záměrem unie je šířit vegetariánský a veganský styl života. Na jejím vedení se podílí výhradně vegetariáni, příznivcem však může být kdokoli, kdo podporuje její cíle, aniž by se musel vyhýbat masné stravě. Jeden z hlavních úkolů je definován takto: „*Zaštitovat vytváření místních, národních, a regionálních vegetariánských organizací a podporovat jejich vzájemnou spolupráci.*“²⁸ Mezinárodní vegetariánská unie zaštituje menší organizace, které vznikají jako její součásti. Na mezinárodní úrovni funguje také **Evropská vegetariánská unie** zastřešující vegetariánské společnosti v Evropě.

Spousta organizací působí v rámci jednotlivých států a jejich počet stále roste. V USA je to například **PETA** (People for the Ethical Treatment of Animals), jež je považována za největší organizaci, zabývající se zvířecími právy, na světě. V současné době počítá se třemi miliony členů. Byla založena v roce 1980 v USA. Zaměřuje se na konkrétní oblasti, ve kterých jsou podle ní největší rizika zneužívání zvířat: farmy, laboratoře, oděvní průmysl a zábavní průmysl.²⁹

Ve Spojeném království má největší vliv nejstarší organizace na světě, **Vegetarian Society**, založená již v roce 1847 sídlící v Altrincham ve Velkém Manchesteru. Organizace je nezávislá, přesto, že spolupracuje s podniky, vládními agenturami, politiky a odborníky. Spoléhá se také na členské příspěvky a dary. Hlavní činností je například poskytování bezplatných informací o stravě a vegetariánských produktech, učení profesionálních kuchařů přizpůsobit jejich kuchyni bezmasé stravě, školení pro nemocnice, jak poskytovat výživná bezmasá jídla atd.³⁰

²⁸Vegetarian: *Dějiny a cíle mezinárodní vegetariánské unie*. [online]. [cit. 2016-01-12]. Dostupné z: <http://www.vegetarian.cz/predstav/ivu.html>

²⁹ PETA: *Our Mission Statement*. [online]. [cit. 2016-01-12]. Dostupné z: <http://www.peta.org/about-peta/>

³⁰ Vegetarian Society: *About us*. [online]. [cit. 2016-01-13]. Dostupné z: <https://www.vegsoc.org/aboutus>

Největší vegetariánská a veganská organizace v Německu je **Vegetarierbund Deutschland (VEBU)** založená v roce 1892, v Rakousku **Österreichische Vegetarier Union** založená v roce 1970.

The Vegan Society založená roku 1944 Donaldem Watsonem je organizace soustřeďující se na publikační a osvětovou činnost, udržující kontakt s ministerstvy, poskytující poznatky z výzkumů a studií, které pod její záštitou vznikly. Asociace je vydavatelem čtvrtletníku *The Vegan* a knih o veganském životním stylu. Cílem je, aby se veganství stalo prostředkem k udržitelnému životnímu stylu. Od jejího založení se každý první listopad slaví Světový den veganství.³¹

V České republice se mohou příznivci neživočišné stravy setkat například s organizací **Česká vegetariánská společnost**. Ta byla založena se záměrem sdružovat české vegetariány a vegany a propagovat jejich životní styl. Hlavní činností společnosti je hájení zájmů vegetariánů a veganů, poskytování informací pro jednotlivce, ale i pro veřejnost (prostřednictvím vlastního časopisu *Vegetarián & Vegan*, přednášek a prezentací). Pod její záštitou je každoročně pořádán program Vegetariánského dne, který se od roku 1978 celosvětově slaví první říjnový den a při jeho příležitosti se vyhlašují ocenění Vegetarián roku a Vegetariánská kniha roku.³²

Česká společnost pro výživu a vegetariánství klade důraz na prospěšnost vegetariánství především ze zdravotního hlediska. Mezi její cíle však patří i dosažení společenského porozumění a respektu k hodnotám vegetariánství a jemu blízkým způsobům života a sdružování, informování a pomoc aktivistům, odborníkům, zájemcům a sympatizantům vegetariánského způsobu života.³³

Česká veganská společnost se snaží o systémové změny směřující k snadnějšímu životu veganů v České republice. Snaží se prosazovat možnosti čistě rostlinného stravování ve školách, školkách, nemocnicích, vězeních, armádě. Podílí se na přípravě vyučování na hotelových školách, přípravě kurzů pro profesionály v gastronomii, poskytuje informace o životě bez zneužívání zvířat jednotlivcům. Členové a spolupracovníci organizace se zavazují etickému kodexu, kde jsou

³¹The Vegan Society: *What we do*. [online]. [cit. 2016-01-13]. Dostupné z: <https://www.vegansociety.com/about-us/what-we-do>

³² Česká vegetariánská společnost: *Co je česká vegetariánská společnost*. [online]. 2005 [cit. 2016-01-13]. Dostupné z: <http://www.vegspol.cz/view.php?cisloclanku=2005080001>

³³ Česká společnost pro výživu a vegetariánství: O nás. [online]. [cit. 2016-01-18]. Dostupné z: <http://csvv.cz/index.php/o-nas>

obsaženy konkrétní body týkající se úcty a tolerance k lidem, zvířatům a přírodě, kolegům, šíření podložených faktů, nepropagování žádných ideologií atd.³⁴

Česká veganská asociace je projektem, který se snaží vést lidi k etickému životu od roku 2008. Spolupracuje s Českou veganskou společností a projektem Vegan Fighter. Zaměřuje se především na informovanost v oblasti zdravé stravy a ochrany zvířat.³⁵

Jiné organizace se zaměřují na zájmy zvířat. **Nadace na ochranu zvířat** se snaží zlepšit situaci v oblasti zvířecích práv a zlepšovat vztah mezi zvířetem, člověkem a životním prostředím. Je neziskovou organizací a byla založena v roce 1994 paní Marcelou Lund, Českou zemědělskou univerzitou v Praze, Mendelovou zemědělskou a lesnickou univerzitou v Brně a Veterinární a farmaceutickou univerzitou v Brně. Nadace podporuje útulky pro psy a kočky, záchranné stanice pro handicapované volně žijící živočichy, vydává vzdělávací materiály a pořádá osvětové akce, šíří téma o ochraně zvířat v médiích a především se snaží o přijetí zákonů, které budou zvířata chránit ve větší míře než je tomu dosud.³⁶ V roce 2011 se Nadace na ochranu zvířat vyjádřila k navrhovaným změnám zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání. Požadované změny měly především sjednotit českou legislativu s předpisy Evropské Unie. Přípomínky Nadace byly předloženy Ministerstvu zemědělství ČR a týkaly se například povinnosti útulků pro toulavá a opuštěná zvířata registrovat se u místní Krajské veterinární správy, vyjadřovala se také k zacházení se zvířaty v cirkusech, k pokusům na velkých lidoopích, k postupům při usmrcování zvířat na jatkách atd.³⁷

Svoboda zvířat, celostátní nezisková organizace, zahájila svou činnost v roce 1994. Vychází z myšlenky, že každý život má svou neopakovatelnou hodnotu, kterou je třeba ctít a která není závislá na momentálním lidském hodnocení. Cílem je, podobně jako u ostatních organizací, změna vztahu mezi lidmi a zvířaty ve smyslu respektování života zvířat. Organizace pravidelně pořádá odborné konference, besedy, výstavy, promítání dokumentárních filmů nebo ochutnávky veganských jídel, realizuje kampaně za ukončení chovu kožešinových zvířat, za nahrazení pokusů na zvířatech a za cirkusy bez zvířat. Velkou váhu přikládá ekologické a etické výchově (její lektoři úspěšně přednáší o ekologii a ochraně zvířat na různých typech a stupních škol v České

³⁴ Veganská společnost: Co děláme. [online]. [cit. 2016-01-18]. Dostupné z:

<http://veganskaspolecnost.cz/o-nas/co-delame/>

³⁵ Veganská asociace: *O projektu*. [online]. [cit. 2016-01-18]. Dostupné z:

<http://www.vegaskaasociace.cz/index.php>

³⁶ Nadace na ochranu zvířat: *Kdo jsme*. [online]. [cit. 2016-01-18]. Dostupné z:

<http://www.ochranazvirat.cz/27/czech/rubrika/kdo-jsme/>

³⁷ Nadace na ochranu zvířat: *Přípomínky Nadace ke změnám zákona na ochranu zvířat proti týrání*.

[online]. [cit. 2016-01-18]. Dostupné z: <http://www.ochranazvirat.cz/772/czech/clanek/pripominky-nadace-ke-zmenam-zakona-na-ochranu-zvirat-proti-tyrani/>

republice). Svoboda zvířat má oprávnění k udělování certifikátů na výrobky českých společností, které splňují dané požadavky a vyhnuly se testům na zvířatech, především u kosmetiky (Humánní kosmetický standard) a prostředků pro domácnost (Humánní standard pro prostředky pro domácnost).³⁸ Organizace v současné době nemá vlastní kampaň k tématu vegetariánství a veganství, ale tento způsob života podporuje a chápe ho jako respektování každého jedinečného života. Snaží se také poukázat na kvalitu rostlinné stravy (např. v roce 2013 v Plzni uspořádala ochutnávku čistě rostlinného kebabu, účastnila se tzv. Veganských hodů v Centrálním parku na Pankráci v Praze).³⁹

Svoboda zvířat se podílí na změnách týkajících se zastavení lovu tuleních mláďat pro komerční účely v Kanadě. Pracovníci organizace dokázali o této problematice informovat restaurace, tím byl zahájen „Bojkot kanadských mořských produktů v ČR“ kromě Spojených států amerických i u nás. Restaurace se rychle připojují a patrný je pokles příjmů z vývozu kanadských mořských produktů, což nutí tamní rybáře přestat zabíjet tuleně. V roce 2010 rozhodl Evropský parlament o zákazu obchodování s tuleními výrobky v EU a v roce 2013 vydala Světová obchodní organizace rozhodnutí podporující tento zákaz, který je podle ní oprávněný z morálních důvodů. Svoboda zvířat chce Bojkotem kanadských mořských produktů v ČR na tento zákaz navázat a ubíjení tulenů omezit co nejvíce. V současné době se zabíjení intenzivně snižuje, přesto, že kanadští lovci a Inuité výhradně nesouhlasí.⁴⁰

Food not bombs je organizace, jež vznikla především díky práci dobrovolníků v parcích, na ulicích a v jídelnách od roku 1988. Nemá konkrétního zakladatele, a jelikož je založena na anarchistických myšlenkách, nejsou zde žádní vedoucí členové (uspořádání hierarchie se skupina brání). Hlavní ideou je protest proti dotování pokusů s novými zbraněmi, když stále narůstá počet hladovějících občanů a lidí bez domova. Mezi nejdůležitější principy skupiny patří:

- Antimilitarismus – snaha o upozornění na paradox v dotaci české armády vedle narůstajícího počtu lidí bez domova.
- Konsenzus – veškeré rozhodování uvnitř skupin Food not bombs probíhá formou společného odsouhlasení se snahou nikdy za sebe nenechat rozhodovat autority, rozhodování musí být vždy spravedlivé, proto je nutné s respektem

³⁸ Svoboda zvířat: *Kdo jsme*. [online]. [cit. 2016-01-18]. Dostupné z: <http://www.svobodazvirat.cz/onas/kdo-jsme.htm>

³⁹ Svoboda zvířat: *Veganství/Vegetariánství*. [online]. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.svobodazvirat.cz/kampane/vegetarianstvi-veganstvi.htm>

⁴⁰ Proti srsti: *Bojkot kanadských mořských produktů pomáhá zastavit lov tulenů*. [online]. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.protisrsti.cz/zachrante-tulene/bojkot-kanadskych-morskych-produktu-pomaha-zastavit-lov-tulenu.htm>

vyslechnout každý názor. Každá skupina má však právo na úpravu svých lokálních podmínek a pravidel, která nejsou nikým striktně stanovena.

- Recyklace potravin – snaha využít potraviny, kterých se firmy a potravinářské obchody zbavují pouze kvůli datu minimální trvanlivosti nebo poškozeným obalům. Snahou aktivistů je získat po domluvě s obchodníky toto jídlo bezplatně a uvařit z něj potřebným lidem. V několika městech v ČR se pravidelně konají setkání, kde se rozdává takto připraveného jídla tomu, kdo ho potřebuje. Na základě těchto aktivit lze odvodit, že hladovění v současné době nevzniká kvůli nedostatku potravin, ale kvůli špatné distribuci.
- Vydávání jídla lidem bez rozdílu.
- Vegetariánství a veganství – veškeré jídlo připravené Food not bombs je vegetariánské, některé veganské. Důvodem je fakt, že kvůli produkci masa dochází k utrpení mnoha zvířat, a ekonomika (stejná plocha úrodné půdy, která uživí jednoho člověka jedoucího maso, uživí 12 vegetariánů a 50 veganů).
- Naprostá rezignace na používání násilí a diskriminaci vůči všem živým bytostem.

Ostatní činnosti lokálních aktivistů patří například blokády transportu radioaktivních materiálů, atomových elektráren, kampaně proti praktikám nadnárodních koncernů.⁴¹

⁴¹ Food not bombs: *Co to je Food not bombs*. [online]. [cit. 2016-02-26]. Dostupné z: <http://food-not-bombs.cz/co-to-je-food-not-bombs>